ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار [illegible]

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبـــــه له بابا ادمـه تر دې دمـه

لیکوال: ډاکتر رحمت ربی زیرک یار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لینده (قوس)، ۱۳۸۹ لمریز

زرخېږی (تَوزند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

انلاین چاري: مختار احمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـړليـــــــک

- ډالۍ ---------------------------------------
- مننه ---------------------------------------
- ننتوځ ---------------------------------------
- ۱—ژبه له کومه راغله؟ ---------------------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو؟ ---------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان ---------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې ----------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې -------------------
- ۶—پښتو په ګوانتاناموکې او فارسي په ارګ کې -------------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان ------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې خټم» ------------
- پـــا یلــــه ---------------------------------------
- دوه ملـونــــه ---------------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري ---------
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري ---------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیر و: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړی دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دهٔ دوه پوښتنو زه لازیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ (قوس)/۱۳۸۹ المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

منن‌ـــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه په ډیری (دوسیه، فایل) کې غلې شوې وه (یوائې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله نوې او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو منندوی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. توده دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري دېره!

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

زرخېږۍ (تَوزند أکس)، کلیفورنیا، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــــتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اِيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟ ! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځاييږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه وای، دينونه به ناشونی وای، انسانان به يو بل ته پرديان وای، ... بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، مننې، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړي پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی دې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيبز) را چاپير دی چی په صحنه کی يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويد اند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه تو پير ګړيزم چی د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چی د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوی دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چپن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. اووم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چی د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنځه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه ميندە چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب تر منځ. «له کورا او کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه!» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زيږيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپځي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمريز/۲۰۰۰ زيږيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

دسمبر /۱۲/ ۲۰۱۰=۲۰ ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹ زرغېږی، کليفورنيا، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تردې دمه«په علم کې خوراکلک مشکل» دې پوښتنې ته دځواب ميندل دي چې ژبه دکومه راغله؟ تراوسه انسانان يوائينې ژوي دي چې دوينا پيرزوينه پرې شوې ده. که له يوې خوا ژبه لوښې«وسيله» ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام وتفهيم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون اوغوټه ده دپيژاند(هويت) لپاره. دوسيلې په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده. نن ناشونې نه ده چې دامريکې له راکې غرنه يو امريکايي په انگريزي ژبه د سپين غر ديو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونيک ژباړې په برکت مفاهمه وکړي بې له دې چې دواړو د يو بل ژبې زده کړې وي.

خوخبره د ژبې په هويتي–احساسي وظيفه کې ده ، اوپه يوه مشخصه سيمه کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه[1] کې ده. هغه ولس چې خپل دولت يې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زيږوي، اوبيا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان في عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سريزه په دغه عربي مقوله پيل شوې ده.
(اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبې يو تاريخ، نيويارک اولندن: هارپر ۲۰۰۲)

يو سل ودوه څلويښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په(۱۸۸۲ز) کال کې، په پاريس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې دمنشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په(۱۸۷۲ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې(فيلولوجيکل سوسايټي) عينې لارغوره کړه. د يوې پيړۍ لپاره د ژبې دپرمختيا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کې، د ژبې دمنشأ (پيل) او پرمختيا به اکله غلي شان بحثونه پيل شول، اوډېرځلې به ورسره يوه ښنبه هم مل شوې وه. پايله دا شوه چې دغه غلي بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه ديوه درانه اواوږده وريښت په شان يې په تيرو(۳۰) کلونوکې دمضمونو، کتابونو اوغونډو خوړونه راوويستل. اوسني په بحثونو ډک اومنډلي حالت څه ناڅه انارشي(گډوډي اوخپل سري) رامنځته کړې ده چې په پايله کې يې ښايي ځينې خلک دپخواني حالت خوبونه ووينې، اود ژبې
د منشأاو پرمختيا په اکله دبحثونو بنديزغوره وگڼي؟!

دچارپوهانو ډيره کيسان په دې اند دي چې ژبه اساساًيو ځانگړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه(ارکيالوجي)، عصبي تن پوهنه(نويروفيزيالوجي) او په کمپيوټري ماډلونو کې پرمختگونو غټو اوکله ناکله

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنوته لارپرانیستلې ده. کریستن کینیلي[4] په خپل وتلي کتاب کې د ژبې د منشأ په اکله اوسني بحثونه راغونډ کړي دي

لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یې په ژبپوهنه[5] کې ډاکتری ترلاسه کړې ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددې لایقه ده چې خپل کتاب (نن په علم کې دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوي[6]

ژبه نژدې یو «غیري قابل بیان معجزه» ده، توپیرنلری چې له کومې څنډې نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی(وسیله) ده چې انسانان یې له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یې هسک کړ، اوموږ ته یې ددې وس راکړچې فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکې انځورکړواو خپل مجرد[7] فکرونه په خورالیري واټنونوکې د یوبل په پوهاوی راپوهاوي(افهام اوتفهیم) کې وکاروو. خو کوټلی پوښتنه دا ده چې پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دې اکله دوه نظریې شته

لومړی نظریه هغه یوه ده چې دامریکې دوتلي ژبپوه نوام چامسکي[8] له خوا راوتلې ده اوله کلونوراهیسې برلاسې ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکي په انــد:

۱- ژبه یو ځانګړی بشري استعداد دی

۲- ژبې دانسانانو په پیدا ښت[9] کې کلک سیمونه غځولې دي.[10]

۳- ژبه دخپلواجرأتولپاره مخکې له مخکې تړاکل شوي(ازلي) ګرامري قواعد لري. په بله وینا، ماشومان دګرامري جوړښت په اکله ذاتي یا اذلي پوهه لري، اودغه ګرامري قواعد په ټولو بشري ژبو کې خوندي شوي دي. دغې ذاتي یافطري[11] پوهې ته جهاني ګرامر[12] وايي. دنړۍ د ژبوتوپیرونه دانسانانو په مغزوکې دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیر پراته دي. دپوهاند چامسکي په اند، دانسانانو ماغزه د شعوري او ادراکي فکر چینه ده. دلته ادراکي عملیې[14] رواني دي چې په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیر اوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخي. خوکیدای شي چې انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages

[5] - Linguistics

[6] - The hardest problem in science today.

[7] - abstract

[8] - Noam Chomsky

[9] - genes

[10] - Hardwired into our genes

[11] - innate

[12] - Universal grammar

[13] - Parameter settings in the brain

[14] - Cognitive processes

[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. دپوهاند چامسکی له دغه ډول نطره سړی داسی پوهیږی چی د ژبی تکاملی مفکوره لږترلږه دشک لاندی ده. دلیل یی دادی چی د ژبی دتکاملی پرمختیالپاره لاتراوسه داسی کلکی نښی نښانی[16] نه دی میندل شوی چی دډیرو زمانوپه اوږدوکی د ژبی منشأوښیی. په بله وینا ، مشکل دادی چی پخوانئ وینا(لومړی لفظونه یا لومړئ‌وینا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري.

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ)راڅرخي.

د ژبې د منشا د میندلو لپاره دادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17]څیړنې د سړی هیله غښتلی کوی چی د ژبی تکاملی پرمختیابه یووخت راجوته(برسیره) شی. په دی اړوندکی دکریستین کینیلی کتاب[18](لومړی ټکی: د ژبی دمنشأګانولپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) ګټورمعلومات وړاندی کوی. په دی کتاب کی لیکوالې کلکه هڅه کړی ده چی د ژبی دتکاملی پرمختیاتنسته راوسپړی، اوپه دی رڼاواچوی چی څنګه د دغی پټېنې (قشری) عملیی په اوږدوکی یوغږیدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بیلابیلی تجربی(لکه داشاروپواسطه دبیزوګانووینا ، دتوتیانوادراک، په بیزوګانوکی دشمیرنی اوګرامراستعداد ، اوپه دولفین[20]کی ځان پیژندنه)[21] موږدیته رابلی چی د ژبی درامنځته کیدلوپه اکله په خپل نظرکی بدلون ته چمتوشو. داسی معلومیږی چی ژبه زموږپه جینونو[22]کی دناڅاپی، اریانونکی اوښتون له لاری نه ده زیږیدلی بلکی دیوی تدریجی عملیی په اوږدوکی رامنځته شوی ده چی جسمی، عصبی او کلتوری نوښتونه پکی شامل دی.

اوس انسانان کولای شی چی دکمپیوترونونړیوال جال ته ورننوځی، اودیوڅوتڼیو په ټومبلو سره دمعلوماتوپه نړی کی وګرځی، اودنااشناخلکو سره په یوه داسی کچه راشه درشه(مراوده) کی اخته شی چی یوڅه وړاندی یی چاتصورنشوکولای. دبریښنا ییزجال(کمپیوترنیټ) راویستل په تخنیکی پرمختیاکی یومحیرالعقول ټوپ و.

خوپه عینی حال کی دغه اریانوونکی پرمختیادیوغټ اوپخوانی څه سیوری و.د هغه څه سیوری چی موږورته ژبه وایو. په واقیعیت کی ژبه ترهرڅه دمخه او ستره معلوماتی شاهراه[23]ده یانی ژبه(نړدی لومړی واقعی نړی)[24]ده. ژبه

---

[16] - Fossils

[17] - Animal researcher

[18] - The First word

[19] - Talking animal

[20] - Dolphins

[21] - Self-awareness

[22] - Genes

[23] - Information highway

[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چې هرڅوک ورته لارلري (مخ ۳).
ليکل يوډول فوسيل(نښه، علامه) ده. ليک موږ ته د هغو ژبو په اړه يوڅه ويلی شي چې پخپله ليک کې ثبت شوي وي. پخپله ليکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنيه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودده، له دې امله الفاظ ډبرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خو د انسانانو په وجود کې د ژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه او وړه ژبه (الکي ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کې شامل دي»[26]:
د انسان په وجود کې پاسته نسجونه[27] زر له منځه دروځي. وروسته له اوږدې زمانې، انسان په دې بريالی شوی دی چې د ژبې سره د اړوندو فوسيلونو چاپونه(اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چې د لرې پخوانيانو هډوکو پرېښي دي.
خو د انسان د ککرې کچه(اندازه) يا د وروڼ هډوکي د ژبې د پرمختيا په اړه زموږ پوهه هم دومره غښتلې کولی شي.
د انسان د لرې پخوانيانو د هډوکو د فوسيلونو د چاپونو(اثرونو) اندازه موږ ته نشي ويلای چې لومړی غږ[29] کله ويستل شوی و. دغه چاپونه يا اثرونه موږ ته نشي ويلای چې لومړې ټکې يو نوم و(لکه څرمن، زمری، تيږه)، يو صفت و(لکه ګلالی، غوريالی، توريالی)، يو فعل و(لکه څښل، خوړل، وهل، ځملاستل، ځغاستل).... او که يو امرو(لکه ودانګه، وڅښه، وخوره). زموږ د پخوانيانو هډوکي موږ ته نشي ويلای چې لومړی غږ چا ويستلی ويا چا اوريدلی و.
ايا ژبه د ځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، او که د ژبې اساسي فطرت دادی چې اړيکمنه[31] ياني ارتباطي وي؟
خبرې(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانو ته اړتيا لري. سړی څنګه پوداسې ژبه خلق کولای او راويستلی شي چې په عيني وخت کې يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يو سړي ژبه(لومړی وينا) راوويستله، هغه د خپلې وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړی چې لومړی اوريدونکی و، د لومړی وينا کوونکي په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: وينا خود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزو چې پخپله ويونکي يې کيلي لرله او پرې پوهيده)، هغه اوريدونکي د شفر کيلي څنګه مينده کړه. هغه کيلي چې د وينا ډکون(متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ويلای. کوم آينشتاين[34] به هم پيدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختيا ته يوائېنې ارت او برلاسې نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډېرې پخوانۍ منشأګانې را برسېره کول ديته اړتيا لري چې يو شمېر بېلابېل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زيرک چارپوهان، او يو شمېر سترګوراو اوږدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.اوګډ معلومات راوباسي. په دې پوهيدل چې ژبه څنګه پيل شوه ، هغې تکنالوجۍ ته اړتيا لري چې «تېره اونۍ راوتلې وي، او هغو تجربو ته اړتيا لري چې پرون اجرأشوي وي.»[36]

دلته وينو چې دشفرکيلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زير شو ، ديته به مو پام را وګرځي چې ښايي بېله ژبې به انسانان يووبل ته پردي يان واى: بې له ژبې به انسانان ديوبل په احساس نه پوهيدلای، بېله ژبې به ديوبل په ګټه نه پوهيدلای، بې له ژبې به يې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به يې فکرونه شړوای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دينونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاريخونه ورک وای!

يوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟[37]

ډاکټر کريستين کينيلي «لومړی وينا»[38] په نوم کتاب وروستنی وينا نه ده. په دغه سرليک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې يې نوم ويستلی دی[40]. داسې بريښي چې د «لومړی وينا» په نوم کتاب کې، ژبې ته يوائې دوينا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله دکتاب ليکوال ډاکټر کريستين کينيلي کاږي چې ويناد ژبې لپاره «حياتي» يانې زښته ډېره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه دلاسونو په خوځولو او دمخ په څېره کولو[43] کې

---

[33] - Fossils

[34] - Einstein

[35] - Visionary individuals

[36] - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

[37] - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

[38] - The first word

[39] - sign language

[40] - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

[41] - speech language

[42] - crucial to language

[43] - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غړونو[44] کې چې خوندي شوی ده. بنا یې ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په څېر رامنځته شوې وي، او وروسته به یې د غږ ژبې او وینا ژبې په څېر پرمختیا کړې وي. اوس هم وینو چې لاسي حرکتونه زموږ په وینا کې او بدل شوي دي. د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ د امریکې په اوکلنډ پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړیکې په هغو انسانانو کې هم لیدل کیږي چې حمله (سکته) پرې راغلې وي، یانې (سټروک ویکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزیا[47] ورته ویل کیږي. په دغسې حالت کې هغوی نه یوازې دا چې په راشه درشه (مراوده، کمونیکیشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په یاد کې یې وساتي او تنظیم یې کړي. د ډاکټرې کریستي کینیلي په کتاب (لومړی وینا) کې یو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پیښ شي چې که یو بیزو چې علامت ژبه[49] یې زده کړې وي لومړی ځل یو بل بیزو ووینې چې په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پایله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسویه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشوه، بلکه پرځای یې د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» راپور ته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سر کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه یوه انساني ځانګړتیا ده.

یوناني تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښي چې نژدې دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې[52] یو غټ ټکی ته ګوته نیولې وي. د غه شان مصري واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښي چې څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې ډیره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هیرودوت (۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

المیلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو. په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځاي کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی دانسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اودنوروژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریګیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا اویوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونو وختونوکی په مکدونیاکی ژوندکاوه. هغوی په پیل کی دبروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونویادیدل. وروسی دفروګیس[59] اوبیا د فریګیس[60] په نوموںویاد شول. دا هغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریګیان دتروجانوپه ټلګرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروا ود تروجن جګړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لا تراوسه دا هم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی اټکل کیږي چې هتیت واکمنی به له نن نه دري زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندې ددولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخوا کې خوبیالي شوي او مرګوني شوي. هو، په ډاډ سره ویل کیږي چې فریګیا[66] د هتیت په خاوره کې رامنځته شوي وه، اودفریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلاد پیړۍ کې راجګ شوی و. فریګی ژبه دشپږمې زیږدي پیړۍ پوري یاني نږدې دد یارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندي پاتې شوې وه. په بالکان کې فریګیان په یوناني مکدونیا کې مدغم شوي وو. د یونان لرغوني حماسي شاعر هومر[67] (اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړۍ) په خپل ایلیاد[68] نومي اثر کې تروجن جګړې ته ګوته نیولې ده. تاریخپوهان وایي چې هومرشاعرو، نه مورخ. له دې امله دنوموړي له خوا وړاندې شوې تاریخي معلومات باید په احتیاط سره وکارول شي، که څه هم ځینې تفصیلات یې دلرغون پوهانو(ارکیالوجستانو) له خوا منل شوي دي. فریګیانو یوه اینډو-اروپایي[69] ژبه ویله، او هغه پتې(الفبا) یې منلې وه چې اصلاً فونیشیانو[70] راویستلې وه. پخپله فونیشي پتې دوه ویشت(۲۲) توري لرل چې له کنعاني وزمه یا سینایي وزمه ژبې[71] نه راوتلې وه. د کنعاني وزمه ژبې پتې لومړنۍ غلې(صامت، بې غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه(۱۸) یا اووه لسمه(۱۷) قبل المیلاد پیړۍ کې د مصریانو لخوا نیول شوې وه. که د کنعاني وزمه یاني مخکنۍ کنعاني ژبې پتې ته یو ځغلنده نظر واچوو، وبه وینو چې په اصل کې له مصري تصویرلیک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وینا: د مصري اغیز په مخکنۍ کنعاني ژبه[73] پریوتلی و، مخکنۍ کنعاني ژبې په فونیشي ژبې اغیز اچولی و او فونیشي ژبې په خپل وار سره فریګی ژبه[74] تر اغیز لاندې نیولې وه.

دفرعون سمیتیکاس ربړونکې اوغوني زیګوونکې تجربې وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله(منزوي) پریښودل شي، هغوی کولی شي چې په خپل منځ کې ژبه راوباسي. یوناني تاریخپوه هیرودوت له دغې تجربې نه دې پایلې ته ورسید چې انسانان دخبرو استعداد سره زیږیدلي دي. دفرعون سمیتیکاس له تجربې راهیسې،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا ه شول او په دې ارمان و وچې که دفرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدې او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه راوباسي، موجودو ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه(**۲۵**) وړاندې په نولس سوه اتیا(**۱۹۸۰**) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومیندله:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې داخل دلاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت(**۲۸**) کلونه وړاندې په(**۱۹۷۹**ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوي واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډیرې ماتې ګوډې ژبوزمه څیري پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوي ناشوني و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یو بل په محدودو اشارو او څیرو پیښوېي ژبنۍ ودانۍ پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزنه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروی اتحاد د چار پوهانو د مشورې پو اسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي و وچې «ګوت املا»(فینګر سپیلینګ)[81] دې

75 - deaf

76 - sign language

77 - mimics

78 - Noam Chomsky

79 - universal grammar

80 - Sandinistas

81 - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځې کې وکارول‌شي. ګوت املا د ویناژبې پټې یانې الفباد ساده اشارو پواسطه انځوروي. ګوت املا په واقعیت کې لاس پټې ده چې د لاس دګوتو د اشارو له لارې دټکي(لفظ) توري(حرفونه) ښيي. د بیلګې په ډول:
توري تمثیلوي، خورلاس(دلاس تلې او ټولې ګوتې A دلاس موټې یاسوک د
توري ښیي، داشارې ګوته او منځنۍ ګوته چې B ولاړې او دیوبل په څنګ کې) د
توري معرفي کوي، بې له غټې او کوچنۍ V ولاړې او له یو بل نه لرې وي د
توري په ښه کوي[82] W ګوتې نه دري نورې ګوتې ولاړې او له یوبل نه لرې د

د پخواني شوروي اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چې د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځې کې دې ګوت املا وکارول‌شي، ګټوره نشوه. دلیل یې دا وچې کڼو ماشومانو چې د الفاظو فکرنه لاره[83]، څنګه به په پټې(الفبا) پوه شوي واي. دتدریس ناکامې ستراتیجې کانه ماشومان دې ته اړ کړل چې پخپله لاروباسي او دخپلې ژبې ابادي[84] په خپلو لاسونو او مخونو هسکه کړي. د ماناګوا ښوونکي په دې پوه شول چې کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنې راشه درشه رااوویستله –هغسې راشه درشه(مراوده) چې پخپله ښوونکي پرې نه پوهیدل. دانو څه وو؟!

له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندې د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایې کې، د نیکاراګوا د پوهنې وزارت دامریکایې پوهاندې جودي کیګل[85] سره تماس ونیوچې په شمال ختیز پوهنتون کې د ژبپوهنې چارپوهه وه او په نیکاراګوا کې رامنځته شوي انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغې ته بلنه ورکړل شوه چې د نیکاراګوا په مرکز مناګوا کې دکڼو ماشومانو دښوونځې معما راوسپړي. پوهانده جودي کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدې دري اونیو یې د لس کلنو او تنکو ماشومانو دعلامت ژبې دشفرکیلي و میندله. هغې سوکه سوکه دنوي علامت ژبې ګرامري نظام هم راوسپړه او په دې ډول یې دامریکې د نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي نظریه لاپسې راجوته(څرګنده) کړه چې«د ګرامر بیالوجي»[86] ورته ویل کیږي او په مغزو کې پرته ده. د امریکې په رود ایلیند کې په براون پوهنتون کې د فلسفې پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنې په پوهاندې جودي کیګل باندې نیوکه کوي او په

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی دامریکایی لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسی (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال دا اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکی خپور کړی و ، او په هغه کی یی د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په علامت ژبه ربړا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاړی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « دجوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال داوشویتځ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه دپوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی دخپل تجربوی ښوونځی کڼو ماشومانو او تنکوځوانانو ته دامریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای، هغوی به دنورو کڼو سره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول-د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا- ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشو وکڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډ کړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی د نیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه » کړی. [98]

دامریکی نامتوژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم دنیکاراګوا تجربه یوه اټتنایی«طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندي جودي کيګل په وينا کې(چې د «اصلي بومي ژبې» وژل يې نه غوښتل) مور،اتکلووچې د راشي د راشي په کچه ژبه په پيژاند(هويت) کې هم غټ اهميت لري؟ !۳۱ مۍ ۲۰۰۸ زکال زيرکيار د زرخيرېو ښار، کليفورنيا، امريکا

99 - Chomsky

100 - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې می لیکلي ووچې له نن نه یوسل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۶۶ زکال) کی، په پاریس کی
د ژبپوهنی ټولنی د ژبی د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکټر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چی ذکرشوی ټولنی ولې د ژبی د مشأ په اکله د بحثونو د ړه وتړله؟ دغی پوښتنی ته ځواب د همدی لیکنی چورلیز (محور) جوړکړی دی.
یو امریکایی ټولنپوه لیکلی ووچی څیړونکی (محقق، ریسرچر) او جنایی پولیس د خپلو پلټنو لپاره لړوډیریوشان ګامونه پورته کوی. ما د ځواب د میندلو لپاره داسی لار غوره کړه چی د نولسمی (۱۹) پیړۍ په ګاونډیو پیړیو کی د ژبی د منشأ په اکله بحثونو ته غوړ و نیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړی کی فکری او ښتنوته راوګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دی انسانان مجبورشول چی د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږی. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کی او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کی وساتله.»[102]

دا هغه افسانه ده چی د چایینی[103] په نوم امریکایی سورپوټکوله یوی قبیلی نه راپاتی ده، او لوستونکوته ددی مجال ورکوی چی د ژبی د بحث د ژورتیا خوند وڅکی او د ژبی د مرموزوخنډونو په کتارو کی پایپی واخلی. چایینی سورپوټکی اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چی اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږی. و روسته له دی چی هغوی له خپل اصلی ټاټوبی نه په نولسمه (۱۹) پیړی کی وشړل شول، په مونتانا او

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2, fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یی واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یی له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی د کلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعور کی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراخرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته د مانا جریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) او وینا[109] پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی د هغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګنني(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شی او هغوی ته له«عدن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلو او«دبابل برج» دناکامیدلو انجیلی کیسی وروپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګنني(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونود یره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکر اغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] دانسان پوهه(ادراک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتورکی د ژبی جوړښت تاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنګه ووینی. په ساده وینا، دانسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا ۱۹۲۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲تر۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاند پیټررالینس اثر:[116]

---

104 - Alford
105 - J. Youngblood Henderson
106 - pre – doctor student
107 - telepathy
108 - flow of meaning
109 - Speech
110 - whorf
111 - Benjamin Lee Whorf
112 - Structure
113 - cognition
114 - world view
115 - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
116 - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټرر الینس د انګریزي او امریکایي فلمي مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لي وو روف د خپلې مړینې پورې(۱۹۴۱ زکال) هغه تکرکړولي وچي په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کې د علم او دین ترمنځ چلیده. د اسې برېښي چې دغه عالم به د دین او علم په همسا زۍ او انډولتوب کې لګیا وه.
لو یدیز د خپلو ژبو د جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجۍ(دعلم په استعمال) کې سترګامونه پورته کړي دي. د دې په مقابل کې امریکایي سورپوټکو د واقعیت د روحیې عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چې هغوی په خپلو ژبو کې د ځانګړې غیرلو یدیز استعداد خاوندان وو. نوموړي عالم په دې عقیده وچې هسک ښنستن په کایناتو کې ځانګړې مقام لري. بن جمین لي وو روف په خپل فکر کې پروت تشنج په دې ډول ارام کړچې د لو یدیز فکر په محدودیت رڼا واچوي.
بن جمین لي وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړۍ کې ولاړ دی چې له جرمني ایمانو یل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه ترامریکایي رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... ترامریکایي ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰ زکلونو)پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لي وو روف باندې په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیزکړې و: یو یې فرانسوي انتوان فبري دي اولیویت[122] (۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، او دوهم یې جرمني مکس میولر [123] (۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتو ختیزپوه وچې د سانسکریت، لغت پوهنې(فیلالوجي) ، او د هندي دینونو سره یې ځانګړې علاقمندي لرله.دی په مقایسوي ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کې د غټ لاس خاوندو. فرانسوي فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر او غږساز(کمپوزر)و. د هغه انجیلي او فلسفوي تفسیرپوهنې[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفي ګرانو ، سرې ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چې د زاړه انجیل(تورات) لومړي سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړي. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړ وچې د عبري(یهودي) ژبې پټې(الفبا) او د لرغوني مصرتصویري حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دي.

---

[117] - kant
[118] - Emerson
[119] - James
[120] - Spirat and intuition
[121] - theosophists
[122] - Antoine Fabre d`Olivet
[123] - Friedrich Max Muller
[124] - mythology
[125] - hermeneutics
[126] - Occutltists
[127] - Genesis
[128] - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرېدي اوليويت دفرانسوی واکمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيری شخص»(خوشی سړی)[129] کڼل شوی وی او دعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غټه پوښتنه دا وه چی«موږ په څه پوهيدلی شو؟» ساده ځواب يی دا دی چی زموږپوهه دریاضياتو او دطبيعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايی چی دا ناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو او غير تجربی، شهودی پوهی ته وروړسيږو. دايمانول کنټ دالهيات۔متمرکزی مفکوری دخيړنی لپاره ووينئ:[133]

کنټ «د ختيز سپيڅلی کتابونه» راوويستلی وو چی بيلا بيلو ختيزو عالمانو ژباړلی وو ، او بيا فريد ريښ مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشنا ماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي۔ساسکريتي فلسفې او معرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه، او ليکنی يی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثردا و: (لفظ او نړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوازې دعقل دبريدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يو حکومتی فرمان راووت چی ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شی.

په دی سرليک«ژبه، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست) نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته يی هڅه کړی وه چی د ژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګرۍ(تصوف، عرفان) دمقولو سره پيوند کړی(راالينس،

---

[129] -non - person

[130] -Pope

[131] - Kant

[132] - speculative metaphysics

[133] -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

[134] -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

[135] - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

[136] -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

[137] - language, mind and Reality

[138] - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ ۸۱). د بن جمین وو روف په اند یوګا[139] شعور ارتولی او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وو روف لپاره یو لوښی (وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کی شک لاره چی مروجو دینی ارزښتونو ته یې بلنه (چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وو رف همسا زي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کمیاګر بن جمین وو روف ژبپوهنی ته کډوال شو په دی هڅه چی که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکی نه د کایناتو قواعد ووینی (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وو لولی:[142]

د شلمی پیړی په لومړی نیمایی کی وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لی وو روف، د ژبپوهنی سره د (۱۹) پیړی د مفکرینو د اثارو له لاری مخامخ شوی و، او د ژبی سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاویدله.[143]

خو په نولسمه پیړی کی کیڼ ګرو انقلابی مفکورو هم زور و مینده. د «کمونیزم»[144] ټکی له نن نه یو سل اته شپیته (۱۲۸) کلونه وړاندی په (۱۸۴۰ زکال) کی د اروپا په سیاسی اصطلاحاتو کی ورننوت. دری ـ څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸ ـ ۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «د خلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹ تر ۱۸۲۵ زکلونه) چی انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ دول قدرت، نظام او ملکیت یی نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی ټونګی وو هلی او د ډیرو سپورو ستو غوغشی یی پری وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب (تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت، خدای شر یردی، تر هغه چی انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی.

---

139 -yoga
140 - Rollins
141 - Esoteric Knowledge
142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
144 - Communism
145 - karl Marx
146 - The opium of the people
147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
148 - Proudhon
149 - Anarchist
150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانو مریی به وی.»[151]
په روم کی پاپ(دعیسویانو دینی مشر) په ګرندی اوکلک ډول کمونیزم«ملعون» وګاڼه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی»:[152]
دنولسمی زیږیزی پیړی په نیمایی کی د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کی کارل مارکس اودهغه پانګه وال اوفکری ملګری فرید ریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چی د سریزی لومړی جمله یی داسی پیل شوی ده: « دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی یی راغلی دی: «زاړه یورپ ټولو قدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واګیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده، اوپخپله وتښتیده. فرانسواګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واګیالی و، اوهغه مهال چی دفرانس دبهرنیو چاروو زیرو، کارل مارکس یی په زیږکال ۱۸۴۵کی دفرانسی څخه وشاړه.
دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کی دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک:[160] (دنوع پیل).
په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چی په بی پای مبارزه کی لګیاده.په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندی پاتی کیږی،[161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړی ګوړی شوه. کارل مارکس خپل یو ملګری فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ۱۸۲۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کی لیکی: « د ډاروین کتاب ډیر مهم دی او دطبعی علومو دیو بنسټ په څیر په تاریخ کی دطبقاتی پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.
[152] - " The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6
[153] - Friedrich Engels
[154] - Communist Manifesto
[155] - Spectre
[156] - Metternich
[157] - Guizot
[158] - Right - Wing
[159] - Darwin
[160] - The Origin of species
[161] - survival of the fittest
[162] - Lassalle
[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم د چارلز ډاروین د لیاقت په اکله ولیکل: « دا د کلک پام وړ ده[165] چې ډاروین د نباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پېژني چې د کار په ویش، سیالۍ، د نوو بازارونو په را منځته کولو، اختراعونو او د ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» د تامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶ تر ۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثر په دې سرلیک راوویست:[167]

په دې کتاب کې مالتوز په اقتصادي پرمختیا باندې د نفوس د ګړندي زیاتید لو اغیزد بحث لاندې نیولی دی.

د چالز ډاروین د کتاب په اکله د کارل مارکس دا اقتباسات و لپاره ولولی (هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینو ګیراتانا[170] دوینا له مخې چې د مارکس او اینګلز په غورو اثارو (لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵ مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز «دلومړي ځل لپاره د خپل ستر متوفي ملګری (کارل مارکس) نوم د چارلز ډاروین د نوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلز خپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: « لکه څنګه چې ډاروین د عضوي طبعیت د پرمختیا قوانین و میندل، همهغسې مارکس د بشري تاریخ د پرمختیا قوانین و میندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلز دغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرار کړی دی چې په ۱۸۸۸ کې یې د «کمونیستي مانیفیست» (اعلامیې) په انګریزه ژباړه لیکلی وه. چارلز ډاروین دا انسان د وینا او د مرغیو او بیزوګانو د غږونو ورته والي ته هم ګوته نیولې وه، او داسې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه او غیری شعوري ډول د ډیرو ګامونو په واسطه پرمختیا کړې ده»[172]

چارلز ډاروین، د انسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږ کال ۱۸۷۱ کې راوویستلی و او په هغه کې یې د خپل لومړي کتاب (۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیر زیات پام کړی و. د ډاروین په اند، د انسانانو او نورو ژوو ترمنځ توپیر دا انسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوری سره ترکیبولی شي، او دغه غښتلتیا یې د لوړ فکر ښکارندوی ده.

164 - Engels

165 - Remarkable

166 - Malthus

167 - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).

168 - History in Quotations, p.565, no.4

169 - New left Review

170 - Gerratana

171 -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)

172 - « Slowly and uncounsciously…..by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندي دیني او روحاني شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین دخپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدني حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلې لارښود و. ډاکټر کینګ شپږپنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (مي –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: دا زموینې ځوابونه، دنوي فلسفي تاریخ[174]

ددغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (دنوي فلسفي تاریخ) د درسي کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږي: «لکه څنګه چې هاملېټن تشریحوي، دفلسفې محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوي چې په «چابکه جبرګرۍ»[176] زوراچوي او په دې ډول ازادي له منځه وړي. د درسي کورس موضوع (دنوي فلسفي تاریخ)، محصل کینګ ته ددې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبي نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتو شي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلزډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- دچارلزډاروین نظریه د بشر دنوعې د ثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکرلري.

۲- دډاروین نظریه دهغه چا سره په ټکر کې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ دلته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړۍ سپارۍ ته ګوته نیسي چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږي).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یاني پایان شناسي له کایناتو نه شړي.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډه ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نکه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او دعلوموا و دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه دعقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

ددیني قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم دژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزي.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زیېزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پېر کې د ژبې د تکاملي پر مختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکر و، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغوني ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دېخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هریو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یوه بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لار وهي، او یو بل نه پېژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ښېرې پیښنې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ښېرې پیښنې زده کړې، لومړي الفاظ یې راویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال راووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښښتن لخوا ادم(ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پر مختیا په نړیو رسیو پایې واخیستلې. ولولی د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړی: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

د یهودانو په سپېڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړي سپاره «جېنېسیز»[188] نومېږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژبا ړلې شو. په انجیل کې بشري ژوند داړیکیو په څېر پیل کېږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپوکه، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهېدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سرې داسې پوهېدلی شي چې عدن باغ په اوسنی

183 - Rousseau

184 - Essay on the origin of language

185 - «Man`s first language is.....the cry of nature…. Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

186 - Creation

187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

188 - Genesis

189 - The Lord

190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې يانې په لرغونې ميزوپوتاميا[191] کې پروت و. دعدن باغ په منځ کې دوه ونې ولاړې وې: ديوې نوم و «د ژوندونه»[192] اودوهمه يې «دښه اوبد دپوهې ونه» نوميده.[193]

هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدې تولو ازاديوونازاوه، اوموظف يې کړچې عدن باغ سمبال کړی اوپه ژوواوالوتونکونومونه کيږدي. خوهسک څښتن ادم(ع) له دينه منع کړچې ددوهمې ونې، يانې «دښه اوبد دپوهې له ونې» نه دې ميوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله يې ادم(ع) خوبيالې کړ، اودهغه له اړخ (ښايي پوښتی) نه يې ښځه خلق کړه چې[195] حوا يې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي اولومړئ ښځې، يانې ادم(ع) اوبي بي حوا «دواړو لغړ ژوند» کاوه. بې له دې چې وشرميږي.[196]

په دې ايت کې له غوښې[197] نه سړې وجوداونفس پوهيدلې شي. دلته د

« يووجود کيدنې» يا «يوروح کيدنې»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبي بي حوامورا وپلار نلرل، له دوه ونه ديوه وجود کيدنې ياروح کيدنې مطلب په تورات کې خوندي شوی دی. د ژبپوهنې له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبي بي حوادواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله ميرمن بي بي حوا[201] کڼله ځکه چې هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

دزاړه انجيل (تورات) په خلقت[203] نومې لومړی سپاره کې دشيطان ټکی نه دی راغلی. خوداسې بريښي چې شيطان دمار[204] په شکل بي بي حواتيرويستلې وه. اوبياد هغې دتيروتنې له لارې يې ميړه ادم(ع) هم دشيطان په لوموکې ونښت. په نوی انجيل کې، يانې دعيسويانو په سپيڅلي کتاب[205] کې «لرغونې مار»[206] ته دشيطان اوپليد روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیرمکارځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګراوغولوونکي مارته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان – مارپه ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه اوبد دپوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او دهسک څښتن په شان به په ښه اوبد وپوهیږی. هغی له ذکرشوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی ویی خوری، او په ګډه سره دنوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. دمیوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړوو. دواړه بوټو اوونوته وروځغاستل او دا ینځرپه پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی دشرم اوحیا احساس پیدا شو.
دهسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، اوپخپله هغی به خپله پړه په شیطان – ماروړغوړځوله. ددغی ګناه له امله چی دهسک څښتن امریی مات کړی واودښه اوبدپه توپیرکی ناکام شوی وو، دواړه(دبشرد استازوپه څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه(دبشرد ممثلینوپه څیر) په عدن باغ کی له ټولونعمتونونه محروم شول، اود بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. دادم(ع) اوبی بی حوا یوځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. اودوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشرځوی کین په کرهڼه بوخت شو، اودده ورورابیل دڅارووپه ساتنه کی:[213]
کین قهرجن واوخپل ورورابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]
له کین او میرمنی نه یی یوځوی پیدا شوچی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، اوله ده نه میتوشایل، اوله میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.
دادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، اوله ده نه اینوش[219] پیدا شو. دخلقت دسپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)
[208] - more cunning beast
[209] - Genesis 3:1
[210] - Satan - Serpent
[211] - Cain
[212]- Abel
[213] - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)
[214] - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)
[215] - Enoch
[216] - Irad
[217] - Lamech
[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(ثلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته دادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته داینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوندوکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵ : ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. دادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. دلامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. دنواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. دلامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، دخپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته ددغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی ډول وجوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس ګزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، اولوړوالی پنځلس ګزه(دتورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، اودیرش کوبیته. هرکوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی دخپلی کورنی د غړو سره دهرژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، دهغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹ : ۲۸ تر ۲۹). دهغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، اوله هغوی نه یانی دهغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړ نه وروسته دادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، اوله هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولې ځمکې(نړۍ) يوه ژبه لرله، يوه وينا»[230] له هغوی نه يو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې يو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به يې «جنت» ته رسيږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]
خو هسک څښتن چې د چاد نوم ويستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونيوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د يوې ژبې په ځای د ډيرو ژبود رامنځته کولو له لارې. د ژبو د ګڼ والي له امله خلک د يو بل په وينا نه پوهيدل. د پوهاوی د نشته والي پايله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپيره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وويل چې:[233]
دتورات په ورپسې ايات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د ځمکې په ټول مخ تيت کړل» او د هغوی د پروژې مخه يې ونيوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. يوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نوميده. بابل بنايي د هيبرو[238] يانې عبري ژبې يو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابيلون[241] ته ويل کيږي. د لرغوني بابيلونيا[242] مرکز بابيلون نوميده چې د يوفرات او دجلې سيندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجيلي تاريخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوی يې، او وبه يې لوبوی. له تورات نه واورئ:[243]
بابل برج له کيسې نه وروسته يوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجيل(تورات) کې پيل کيږي چې په تيرا، ابراهيم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

230- Genesis 11:1
231 - Babel
232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)
233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)
234- Lord
235- Tower of Babel
236 - Babel
237 - Babel
238 - Hebrew
239 - Confused
240 - Babel
241 - Babylon
242 - Babylonia

243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth » (Genesis 11:9)
244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې بریښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې د یوې ژبې په ځای یې ګڼ شمیر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه میوه وخوري، د دغه نافرمانۍ له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجیل یانې تورات یو بله سپاره «شمیرنه»[246] نومیږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم(۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. یوې ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیدله او په خپټه ځملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ور ته ګیله وکړه چې ولې یې وواهه. خر ورزیاته کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې و او کوم بل وخت یې د غسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پیغمبر سترګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.[250]
لرغونی یهودی مورخ جوزیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږکال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی و او پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله»:[253]
جوزیفوس دی ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژوو عیني ژبه کاروله
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب لیدلی و، او نه یې نور انسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای، ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم (ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وایي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي. دا عمل چې ادم(ع) او بي بي حوا او روسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

---

[245] - Satan-serpent
[246] - Numbers
[247] - Balaam
[248] - Donkey
[249] - Angel
[250] - Number 22: 21-35
[251] - Jasephus Flavius
[252] - Antiquities
[253]- All the living creatures had one language
[254] - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچی څه وکړی اوله څه نه ځان وساتی. که نه پری پوهیدلای اوازادنه وای، نوبیاخوبه بی ګناه وای، اوله عدن باغ نه به یی ویستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل المیلاد پیړی کی یونانی مورخ هیرودوت لیکی چی فرعون سامیتیکاس[255] دوه ماشومان په انزواکی وساتل چی د ژبی منشا پری معلومه کړی. یو څه وخت وروسته دغو ماشومانو د «بیکاس»[256] په غږیو لفظ راوویست چی په فریګی ژبه[257] کی د «ډوډی» مانالری. فرعون دی پایلی ته ورسید چی فریګی لومړی یا اصلی ژبه ده.

دفرعون سامیتیکاس تجربه دوه ځلی تکرارشوه: دهوهین شتاوفین دوهم فریدریک[258] دروم سپیڅلی امپراتورو. نوموړی عسکر، دیپلومات اوعالم واوویل کیږی چی په لاتین، عربی، فرانسوی، عبری، جرمنی، ایټالوی اویونانی کی د روانی ویناخاوندو. دمنځنیوپیړیو په پیل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په یوځانله ځای کی پریښودل. مخکی له دی چی هغوی کوم لفظ راویستلی وی، دواړه مړه شول. له دینه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جمیز[259] (۱۵۲۷تر ۱۷۲۵) دوه سکاټلنډی ماشومان بندی کړل. داسی بریښی چی هغوی به په نتیجه کی عبری ویلی وی.[260]

کلیسادپیړیولپاره په دی باورشوه چی عبری[261] لومړی ژبه وه، خوپوهانوډیرونورو سیالو ژبوته ګوته ونیوله. په پنځلسمه زییزه پیړی کی مهندس اوعالم جان ویب[262] د چینایی ژبی په برلاستیاټینګاروکړ. دجان ویب استدلال داو چی له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجیلی نواح[263] یانی نوح(ع) په چین کی کوزشوی و. چاینی ژبی دیوڅوپیړیولپاره دلومړی ژبی مقام خپل کړی و. جوزیف ایدکینس[264] په خپله لیکنه کی(۱۸۸۷) کاږی چی چاینی ژبه باید د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړئ ژبه وي.[265] امریکایی قاموس لیکونکی نواح وبیستر[266] چی یو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زییزکال ۱۸۳۰ کی په دې باورشو چی یوه بله سیمیټک[267] ژبه یانی ارمایک[268] اصلی یالومړئ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارميک د عيسى(ع) هيوادنئ-اصلي ژبه وه. دنولسمى(۱۹) پيړۍ په دوهمه نيمايي کې دانګريزچارلزډاروين له تکاملى تحليل نه وړاندې، داسې فکربرلاسې وچې دقبل البشر موجوديت د نشتوالى له امله قبل السان بشرى[270] تجربه هم ناشونى وه. ددغه ډول فکرپايله داشوه چې د ژبې لومړۍ ظهورټول ټال په الهى الهام ودريد. لرغونى مصريان په دې اند ووچې د توت[271] په نوم خداى ژبه خلق کړې وه. بابيليانو يانى لرغونو عراقيانو هم ژبه خپل نبو نومې خداى[272] ته منسوبه کړې وه. نبو «دپوهى اوليکلو» خداى و. ولولى:[273]

د نبو نوم په تورات کى هم ذکرشوى دى[274] دهندوانو په دين (هيندوييزم)[275] کې براهما[276] لومړى يا اصلى خداى دى. دخدايانو اودبشرخداى دى. هغه له خپل ځان نه خپله ميرمن خلق کړه چې سراسواتى[277] نوميدله. دغه شان براهماله ځان نه دخپلى ميرمنى په شان، دوه خدايان هم خلق کړل: يو يې ويشنو[278] نوميده چې ساتونکى يانى محافظ خداى و. دوهم خداى سيوا[279] نوميده چې ويجاړونکى[280] خداى و. دلته دپام وړتکى دوه دى:

«يو» براهمادخپلى ميرمنى په خلق کولو کى تقريباً هغسى رول لوبولى و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چې هسک څښتن بى بى حوا خلق کړى وه.

«دوه» دبرهمااو دوه نوروخدايانو (ويشنو، اوسيوا) اړيکى څه ناڅه هغه څه ته ورته برينبى چې په عيسويت کى ورته يانى درى ګونتوب[281] ويل کيږى (پلار، ځوى، اوسپيڅلى روح). د براهما ميرمنى سراسواتى بشرته ژبه ليکنه، اوهنرورکړل. دنولسمى پيړۍ په نيمايي کى انګريزچارلزډاروين دطبيعى تکامل نظراوويست(دنوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفريدريښ انګلزدټولنيزتکامل نظرانځورکړ. په دې ډول: لومړئ(ابتدايى) ټولنه، مريبيتوب(غلامى)، فيوډاليزم، بورژوازى، اوکمونيزم

په مارکسيزم کى دين«دخلکو اپين» وګڼل شو. دين دايډيالوجى، دولت، کلتور، قانون اوژبى په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسى جوتيږى چې دچارلزډاروين اوکارل مارکس تحليلونو به د ژبې د منشأ په اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
[270] - Human experience pre- linguistic
[271] - Thoth
[272] - Nabu
[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
[275] - Hinduism
[276] - Brahma
[277] - Sarasvati
[278] - Vishnu
[279] - Siva
[280] - Destroyer
[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګڼه! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسترانګ د علوموا و الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات د علوموخیری پیښنی وکړی «یو ائی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا، امریکا ډاکتر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسيان په ارګ کې

مخکې له دې چې د يوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل ليدلی خوب راوسپړم، سمه به وي چې د خوب ليدنې په اکله د ساه پوهنې ځيړنو ته يو ځغلند نظر واچوم. په درې (۳) دليلونو: (۱) د خپل خوب د ليدلو مسووليت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د ليدلي خوب په پوهيدلو کې نوکې اسانتيا راولم، (۳) د رټې (جدي) موضوع سره د حساسيت غابښونه يو څه پڅ کړم.
د ساه څيړنې پلار جرمن ژبې زيګموند فروييد[285] وايي:
«خوب ليدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهيسې خوب ليدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب ليدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلور زره (۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصريانو د خوب ليدنې تعبيرونه په ليسټونو کې تنظيم کړي وو. چينايي فيلسوف ژوانګزی[287] اټکل دوه زره درې سوه (۲۳۰۰) کاله وړاندې ويلي و: «نه پوهيږم زه هغه مهال يو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ ليدلو، او که اوس يو پتنګ يم چې ځان په خپل خوب کې سړی وينم.» يو منلي انګريزي ليکوال او نقاد ويليم هازليت[288] (۱۷۷۸ – ۱۸۳۰) ليکي چې «موږ په خپل خوب کې دوه مخې نه يو.» اټکل يو سل (۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې (۱۹) پيړۍ په پای کې، زيګمو فرويید د لومړي ځل لپاره د خوب ليدلو منظمې او علمي څيړنې پيل کړې. د نوموړي ساه پوهـ دغه څيړنې په يو کتاب کې خوندي شوې چې (۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته (۱۳) کاله وروسته په انګريزي[290] ژبه کې خپور شو. د زيګموند فرويید په فکر، په خوب ليدلو کې د خوب ليدونکې هيلې پټې شوې وي[291] دغه هيلې عموماً په اوښتلي موني يانې بدل شکل[292]، په خوب ليدنې کې منعکسې کيږي چې «د خوب ليدنې ژبه» يې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويدېدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډېرې ځلې داسې پېښېږي چې د خوب څخه د راويښېدلو سره سم، ليدلې خوب د هېر تيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله ناکله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوځلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز۱۳۷۵= نوامبر۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې را څخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملې ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې دژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلې.

او س به نو را شم زما ليدلي خوب ته:

د مزارشريف د (تروې غونډې) څخه يو سترګور، زړه وراوغوريالې شخصيت چې د روغې پوهې خاوندوه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمدشابابا سره ووينې، په چاريکار کې دلمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو دهغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکار کې زيږيدلی او سترشوی و په هغه مجلس کې يو اځنې افغان وچې د (پښتوبابا) سره په پښتو ګړيده، اونوروشيړاګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوړې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتوبابا دغه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډير درناوي ورغبرګه کړه چې: «باباډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسې يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازار کې غوړوله (حلوا) اوورپسې تودنۍ (بخارۍ) خرڅولی ستاسي نوم په ډيردرنښت سره يادولو.»

پښتوباباکه له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷کې په لرې خواکې (سيکوډيرۍ) پريښود له او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسې يې پښتو ټينګه وساتله. خوسردارانو او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتوونه کړه!؟»

پښتوباباکابل ته راننوت او په پښتونستان وات کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيدجمال الدين افغاني

---

[293] - Chip

[294] - Conscious and unconscious mind

[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995

[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګیدلی چې په ډیرتلوار سره راروان و. دیوبل سره یې روغبړ وکړ او دواړه خنګ په خنګ د احمدشابابا د لیدنې دپاره دارګ د کیږدۍ په لوري وررروان شول. د ارګ د کیږدۍ څخه یو تنکی ځوان راووت. پښتوبابا پرې ږغ وکړ: «بابکه! نیکه موچیرې دی؟» دغه ځوان چې محمد څرګند نومیده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته!» احمدشابابا دخپل لمسي دځواب د اوریدلو سره سم د ارګ له خیمې څخه راووت، د دواړو سره یې په غاړه سترې مشې وکړل، او ټول په ډیرتلوار سره دارګ خیمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سیمو مشران دخپل تاریخ سره جرګه شوي وو. علامه سید جمال الدین افغان ډیراندېښمن معلومیده. هغه په ولاړه کې احمدشاباباته وویل: «زه چې ژوندی وم نوځان مې (افغان) ونوماوه، خو اوس چې مړیم ایرانیان مې ایرانی ګڼي! څه وکړم؟» احمدشابابا د ستر پوه سید جمال الدین افغان په حال ډیر خواشینی شو، او سمدلاسه یې پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چې څه نظر لری. پښتوبابا لومړی د علامه سید جمال الدین افغان سره ډیر زړه سواندی وښود او بیا یې احمدشاباباته خپل نظر داسې جوت کړ: «بابا! که ویداند (علامه) سید جمال الدین افغان یوڅوټکی پښتولیکلای وای، ایرانیانو به یې هویت نه وای یرغمل کړای. هسک څښتن دی مو ټول په نیاو (انصاف) غښتلی کړی! د پښتو سره پښتو کول دهر افغان ملي هویت ټینګولی شي او د ین ښکلا یې خوندي کولی شي.»

ویداند (علامه) سید جمال الدین افغان د خپل سر په خوځولو سره وښودل چې د خبرلوڅ غوږن (باخبره)، سترګوراوبانډیسی څیراند پښتوبابا په درانه ږغ وویل:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هیرول بې کمالي ده

د پښتوبابا د شعرد اوریدلو سره سم، احمدشابابا د خپل بې کماله لمسي په لټې کې شو او زه له درانه خوبه راویښ شوم. ګورم چې په وړاندې مې د پښتوبابا (محمد ګل مومند) په اکله د ښاغلو اسماعیل یون او همیش خلیل کتابونه غوړیدلي دي. له بدي مرغی وینم چې لاتراوسه پوري د میرویس نیکه کودیان او د احمدشابابا کړوسیان له همدغي بې کمالي څخه الهام اخلي او د ملي ژبې دغه سپکاوي په ډیرې سپین سترګۍ سره د ژبنی تبعیض د نشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک څښتن دی هیچا ته د دې وس ورنکړي چې د ټول افغانستان د ملي هویت د ټینګولو اغیزمن او پوخ مورچل رنګ کړي! پای

زیرک یار ۱۹/۱۱/۱۹۹۲

دالیکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (یورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوارکي!

دافغانستان ځینی سیاسی هیوادوالان(سیاسی اتباع) عملاً نه یوازې له دی نه ډه ډه کوي چی کلتوری هیوادوالان(کلتوری اتباع) شی، بلکی حساب هم نه منی. ثوک چی حساب نه منی دمساواتو په منلوکی یی هم شک دی. دایران پخوانی ولسمشر محمد خاتمی اووه(۷) کالونه وړاندی دایران په شمال کی دګرګیانوغونډی ته په خپله ویناکی په دی ټینګاروکړچی:«دراین دنیا نمی توانا زکثرت صرفنظرکرد»
(ولولئ: زیرکیار، ملی ستم، ملیت اوخراسان، لاهور، ملت پریس، ۱۳۸۰المریز، اپریل۲۰۰۱ زیږ.
خپروونکی: دپښتنی کولتوردودی ټولنه، جرمنی).
دافغانستان مفکر، غیرتمن اوفقیرو زیرمحمدګل مومندچی دکابل ښارپه(اندرابیو) کی زیږیدلی واوپه اتیاکلنی کی دهمدغه ښارد(بریکوټ) دسیمی په یوعادی ختین کرایی کورکی په حق ورسید(۱۳۴۳المریز، ۱۹۲۴زیږ)، په خپل یوشعرکی د ننبی منځ ویشتلی دی:
نوری ژبی زده کول که دی کمال خپله ژبه هیرول بی کمالی ده
زماپه نیمګړی اند، په وروروستنی شاهی اساسی قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۲۴) کی دفارسی په ځای دری ټکی خوندی شو، ددی لپاره چی دشاهی کورنی لپاره اسانتیاراولی. شاهی خیل اودرباریان په پښتوکی امیږ(نالوستی، بی سواده)وو. په خپله پاچامحمدظاهرشاه اودکورنی نورغړی یی دلړزاندهویت په کړاواخته ووچی په ساپوهنه یانی سایکلوجی کی ورته[297](سرحدی سړی) وایی. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان یی له رسمی شرم نه په دی خلاص کړچی فارسی ته په اساسی قانون کی دری و وایی. دپاچالپاره درسمی شرم رفع کول مهم وو، نه دملی شرم. اوس خو افغانستان چی د(۹۱۱) له بخولی(فاجعی) سره جوخت پری امپریالیستی سقاوی نازله شوی ده، له ملی شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملی لاړل اودریمه سقاوی راغله.[298](دمسعوداوربانی سړک الطوایفی ته دوهمه سقاوی ویل کیږی، اپریل ۱۹۹۲ سپتمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دویمه سقاوي. دویم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زییز).
هغه مهال چی زه دبرلین په ازادپوهنتون[299]کی دواګپوهنی(سیاسی علومو) استادوم، یوانګریزچی په همدغه پوهنتون کی په کلک ګومان سره دهڼپوهنی (ایتنولوجی) استاد و راته ځان راوپیژاند: ده دپروان

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړي سیمه کې ښایسته ډیر وخت په ځیرنه تیر کړی و.(زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سر و مال زیان ور سیږي). دغه څیړونکي د یو جومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمني وژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سریز بیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړی یې سره چل و

بسته پرې کوهدامان شو پارسیوانو خوبایې وه

ځوورځې پاچاهي وه

سرداران په تصادفي لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي(کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شا بابا یې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو(لمبر بد لو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوره (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترګه ور او غوږن(باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه(د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرور رعبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ور سره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي ویناوې. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته **۳۴۱** مخ، کولتوري امپرتیا(بې سوادی) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر راڅرخي چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالي (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي بریدونو کې خاپوړي کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال(سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیرې پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

---

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خوله مسولیت نه ډه ډه کوی او په رسمی دولتی مقامونو کی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیا زلری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږتر لږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. د سپی غپل یا سونګیدل سړی په خطر یا خوښی پوهوی، خو دهغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوی(غیری مادی) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو ، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکی د نیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز ، ۲۰۰۳ زییږ) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۲)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړدی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون دشپاړسمی(۱۲) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرأ کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، د اساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکرشوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونی غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژور نالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ او پیژندګلوی نه وروسته هغه و پوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی د یولوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان دغه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. دغه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوند ورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیر کړی.

موخه(هدف) دا نه دی چی په دولتی اداروکی یو مامور په یوه رسمی ژبه بسنه کوی ؛ موخه دا نه ده چی په دولتی اداروکی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی اداروکی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیازو چلیږی. موخه دا نه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی مامور دې ژباړن ولری، او په دې ډول د ې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه دا ده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی.هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی د متقابل درناوی(احترام) او عملی وروړولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی.هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروروليغښتلي کوي، اوملي ټولنې په جوړولو کې کوانده (فعال) رول لوبوي. په ملي ټولنه کې به هم د سياسي-حقوقي هيوادوال (تبعه) چغه اوريدل کيږي او هم به د کولتوري هيوادوال[301] وروري به په حساب چليږي تر هغه چې د سياسي هيوادوال او کولتوري هيوادوال ترمنځ امتياز پای ته ورسېږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو اکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي، که برېښنا خیل وو او که تورتم خیل) عموماً ټول لږ،ډېر په دې بې کمالۍ کې سرتیري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاتک و نیسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوی کلتور د اړه ماران شي. دغسی ناوړه اعمال نور د زغم وړ نه دي. شلخي تجربې ښيي چې شلخیان د پښتانه حیثیت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالی کې میلمه شوی و. یوه سړي ورسره سټړي مشی په پارسي وکړل. په څنګ کې یو بل سړي ورته وویل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سټړي مشی کړي وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زمونږ غټان په کابل کې پارسي وایي. مافکروکړ چې باچاخان(فخرافغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پرېښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریزهجری(۱۹۴۴ زییز) کې په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلی غلام حضرت کوشان د دې فرصت و مینده چې «د پښتو سره د مینې» له امله د(پټې خزانې) انګریزی ژباړه تکمیله کړي. پټه خزانه په انګریزی ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸ لمریز، ۱۹۷۹ زییز) شوه چې رټلی نورمحمد تره کی ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلی کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک څښتن پوهیږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسی جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کیده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبی افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وینا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتې روژه نیولې وه او ټولې ویناګانې به یې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل د اسی هم تعبیرید لای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلی ډاکټر سهیل پښتو د کابل ښار په چاپیریال کې له ښاغلی عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو د یوه افغان په حیث خپل ورسپارلی شوی رسمي تمثیلي وظیفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خو د «برادران ارګ» معذرت به د اسی معلومیده چې د کابل ښاردوی بې پښتو کړي دي(عذر بدتر از ګناه!).

مکناټن[302] د اړتیا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتیا نه وه نو د دربار په دولت کې به ورته ولې اړتیا وی! حمید کشمیري په خپله «اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږمیز کال) کې وایي:

شنید این سخن لات جنګی تمام که اموخته بود پشتو کلام

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزير محمد اکبرخان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جريان کې د مکناټن له خوا د وزير محمد اکبرتيارى انځور شوى دى، او «لاټ» دلوړ[303] يا سردار يانى مکناټن په مفهوم استعمال شوى دى(ولولى: غوث خيبرى، «د برنس او مکناټن د وژل کيدو پيښې» ، دعوت، پرله پسى ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومى، د سمبر۱۹۹۲) .

اټکل څلورنيم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زيږدئ کال کې يوه سپين ږيرى پښتون د امريکې د(لاس انجلس) دښار په«افغانستان ږغ راډيو» کې مرکه لرله. (اوريدونکو به د ټليفون له لارې پوښتنې او تبصرې کولې اودراډيو له لارې به يې ځوابونه اوريدل) . په ا رگ کې د پښتنو د قوميانو يو لرې قومى(يو سپين ږيرى سردار صاحب چې پخوا يې په کابل کې«کارهاى فرهنگى و ادبى» سر ته رسولى وو) په افغانستان ږغ راډيو کې د پښتو(«افغانى») په اوريدلو سره يو څه بې حوصلې شو. «اين مردفاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپين ږيرى افغان ته چې په«افغانى» (پښتو) يې په افغانستان ږغ راډيو کې توضيحات ورکول، په دې الفاظو واگوانبيده: «اغاى(و) چې پوف ميکنى مانمى فهميم، مردم نمى فهمند ، اين راديو مردم است و شما پوف کرده راهى استين».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وگړو د اکثريت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼي(«مردم نمى فهمند») ، او نرى احتمال لرى چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمى ژبه وى او افغانى به د افغانستان غيرى مردمى(يانى دربارى) ژبه وى؟ !ښاغلي«و» [«و»مى د پښتنو مره کچى د نوم د مخفف په ځير استعمال کړى دى] د سردار صاحب په ناروا غوښتنى«پوف»(پښتو) زندى کړه، خپلو خبروته يې په«راديو مردم» کې په فارسى ادامه ورکړه، اودفاضل سردار صاحب په خپله ژبه يې د سردار صاحب شعور د حافظ شيرازى په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بيک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوى نفروشم

(د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نيازى، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ايينه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ،مخونه ۱۵۷ ـ ۱۵۸) .

اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلويښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زيږيز تر ۱۹۷۳). که هغه په کال کې يو ځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنى اختر او يا دلوى اختر په مناسبت) په پښتو وينا کړې واى، نو ډير گومان کوم چې د اعليحضرت صدراعظمانو ، وزيرانو ، جنرالانو ، سفيرانو او.... به هم د غه لار خپله کړې واى او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتو د زده کړې عمليه په دربار کې له برمتې (يرغمل) څخه خلاصه شوې واى. په دربار کې د پښتو يرغمل کيدل او له دربار څخه بهر د پارسى وانو خويندو او وړونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د يو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملى ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسميت وميند ه

---

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودربار او د دربار دولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځېدل. په دې عملیه کې د پښتانه بچیان په خپل هیواد، په خپل پایتخت، او په خپل دربار کې د بې پښتو شو یو د دربار خیلو په لاس بې پښتو شول. او د لرې پښتونخوا دیوه تکړه ځیرونکي په الفاظو «پښتون په دریم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانوخویند واوورونو چې غیرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه باید له دوی ځخه زده کړه وکړي. رټ (کلک، وتلي، جدي) پښتانه باید هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازارکې یې پښتو خرڅه کړې ده او دلستوني ماران ګرځېدلي دي.

په شلمه پېړۍ کې افغانستان یو پښتون و زیږدرلود چې غیرتمن مسلمان او د تکړه فکر خاوند و. له دې کبله به روغه وي چې د پښتو (ژبې او پښتونوالۍ) په هکله د ده نظر په لنډ ډول د روپېژنم:

«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) د کابل ښار په (اندرابیو) کې زیږیدلی واو ددغه ښارد (بریکوټ) په سیمه کې په یوه ختیین کرایي کورکې د اتیاکلنی په عمر په حق ورسید (۱۳۴۳ المریز، ۱۹۶۴ زیږیځ). دی سربیره پر دې چې وزیرو، اولسي ژوند یې لاره، د تکړه فکر خاوند و، او عمل یې له نظر څخه نه پټیده. وزیر محمد ګل مومند وایي چې «د پښتو د ترویج او تعمیم د پاره په هر ډول چې لازم او ممکن وي په یو منظم طور پښتو خوځوله شي، پښتانه ویښ کړی شي.» د لته د «منظم طور» ټکی د ډیر پام وړ دی. مفکر محمد ګل مومند داسي سپارښتنه کوي چې د پښتنو پوهان دې اهمي چاري لومړی، معمولي چاري ورپسې، او کیفي او ذوقي شیانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان باید تر هر څه د مخه «سمدلاسه درسي کتابونه» د ښوونځیو او مدرسو د پاره «تالیف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دین، اخلاق، اداب، خپلو خصایلو او ملي خصایصو ته وشي. د ماشومتیانه دې د اشیان په زړه او دماغ کې ځای ونیسي، او د پښتانه بچي دې پښتانه شي». د پښتو بابا په اند علم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډیر ارزښت لري. ځکه خو دې ټینګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بیزوګان نه ګڼي چې «په هر څه کې به د نورو پیښې کوو». دی زیاتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه یو، ورکوټي ولس هم نه یو. موږ د اسیا په مینځ کې د نامه خاوندان یو.... او مهم جغرافیایي موقعیت لرو». محمد ګل مومند په دې واقعیت پوهیږي چې «د فن او صنایعو له پلوه» پښتانه لوید یزو هیوادونو ته د زده کړې لپاره اړ دي: «ځمونږ دین هم مونږ ته امر کوي چې (الحکمهَ ضالهَ المومن اینما وجده اخذه). خو پر ته له دغه نه د دوی نور څه ته اړ نه یو او نه ښایي چې په هر څه کې د دوی پیښې وکړو... او د دوی هر څه په پټو سترګو ومنو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهیت پوه دی او په ډاګه وایي چې «حکومت د بې پښتوګۍ له امله اریان دی، او لاره یې ورکه کړې ده! او اولس د بې پښتوګۍ له لاسه بې پته، خوار، زار او ورک دی؟ ټول د بې پښتوګۍ په اور سوی یو...» او س نو پوښتنه دا ده چې پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وایي؟ د ده په فکر پښتو که له یوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز یانې «پښتونولي» ده. «پښتو وییل، پښتو کول، پښتو چلول دي» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دین، وطن او پښتانه او لس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند «پښتو زړه وړتوب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ایمان لري چې ګټه او تاوان، عزت او ذلت هر څه د خدای نه دی. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک ښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په ربښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومندپه دی فکردی چی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری. « که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړیانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی». په«لنډ» ډول: «ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستنه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتود رستواړینوته» ځواب ووایی. د مفکر محمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ښتي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، **۱۳۳۷** لمریز= م**۱۹۵۸/۱۹۵۹**؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر **۱۹۹۵**، محمدګل مومند، دپښتودژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(ربښتیا) له خواپه لاهورکی چاپ شو. بلخ **۱۳۱۷**المریزچی **۱۹۳۸** زییځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ـ تکړه پښتانه باید یوعلمي اوسیاسي سازمان ولری چی د محمدګل مومند په وینا «پښتو په منظم طوروځوله شی» او«پښتانه وینښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غټه وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتوتنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی باید دهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.
۳ – پښتو نه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي.
د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.
۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.
۵ –پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.
۶ –د پښتو کلتوري۔هنري اړخ یاني ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، اوډرامو ته پاملرنه حتمي ده.
۷۔د دولت او حکومت مشران باید رسمي ویناګاني او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.
۸۔ د پښتو لیک یا لیک لارې یوکولو (املایي یوشان والي) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشوني وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هرچا خوښه چې یو ټکې څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره داده چې ذکرشوې ټکې په یوه شکل ولیکل شي. یاني: ویل یې ستا خو لیکل یې د ټولو!
د بیلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام راګرځوم: «زومږ»، «څموږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هریو ټکې څلور (۴) توری لرې او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږځای او لږوخت نیسي، یاني د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د توروددړه[306] په کارولو یږي، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوټر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرتر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلابیلو چاروکې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چاڅخه دې ته ډیر اړدي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

306 - Keyboard
307 - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکې سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰ –په اساسي قانون کې دیوې ژبې«ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني – رسمي ټینګاردی چې ددولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، اوتبلیغاتو عملیاتو کې دهغې ژبې دچلن لپاره دیولیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کې باید پښتو دافغانستان رسمي ژبه وبلل شي اوحکومت دې ته اړشي چې په دغه لارکې عملي ګامونه واخلي. خوکه په عین وخت کښې« دپښتوعمل جرګه » فعاله نه وي، نود اساسي قانون ټینګاربه هغسې پنچرشي لکه پخواچې یوې تشې خبرې ته راټیټ شوی و.

که په پای کې زماڅخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې دپښتوپه رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کې ټینګارغواړم اوکه دپښتو چلن په ارګ کې؟ دتیرو ترخوتجربوڅخه دزده کړې په مټ زما(زیرک یار) ځواب داسې دی:

« زه پښتوپه ارګ کې غواړم ځکه بې پښتو ارګ دپښتومرګ دی؟ !»

دربار(حکومتي مرکز) چې بې پښتووي، نوپښتوبه درسمي کیدا په لوري له ټولنیزاتبار[308] څخه لویدلې وي اوډیره به ناشونې وي چې ددربار دفتر، مطبوعات، دزده کړې موسسې، بازار اونورراشه درشه[309] دملي ژبې دپرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړکړي شي.

پــــای

ډاکټرزیرک یار

د نومبر۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

[308] - Prestige

[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي اوفارسي په ارګ کي

سروکارد خلګودی له ژبی د سرکار سره
کلـه به غـریبه پښتو ژبه د سرکارشی
(ګومان کوم دارو اښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعردی. زیرکیار)

زماپه اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان دپښتونا زولی دی: یو یی پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی اوفلسفی په برید ونوکی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپېږ ویشت(۲۶) کالو نه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیرالمنورین وایه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلومړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست دافغانانو په جهاد کی ومیند. دد ی لپاره چی دامریکی بهرنی سیاست له نږدی وویني ، باید اورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید اودی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خوهغه هم وو ژل شو «اودا سی نور».(ولولی زمادچاپ لاندی کتاب ، په دی سرلیک: « د نوی سیاست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټرماما وچی زه یی د ساپوهنی اوپښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند اووتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) په نیمایی کی ، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(دهغه مهال لویدیزجرمنی) ته کډوال شوم. یوڅو ورځی وروسته ډاکټرماما له ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښارته زماد سترې مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی ، دلته دډاکټرماما دوه(۲) پوښتنی اوزما دوه ځوابونه پام وړګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «داد روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم اوبیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پـیـښور نه لویدیز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته ومی ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړاوله پیښور نه مې

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(داهغه مهال وچې نړدې شپږمیاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی واو په پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودېدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوريي ونازولم. داهغه مهال وچې موږ دواړه دلوید یزجرمنې په ګوټینګ پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوریي یم او دی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوي ورته په«ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما(کبیرمرد ادخیل ستوري) یو دیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیږکال ۱۹۷۵ کې دکړنې د ساپوهنې د نړۍ والې ټولنې (انټرنیشنل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجي) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکټرماما ستوري دری(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب ساپوهنه». دری واړه کتابونه په پېښور کې«دپښتونخوا دپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکټرماما هغه پوهنیز کتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجي) دپښتو ژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلې ده.

زما د معلوماتو له مخې، ډاکټرماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

دډاکترماماستوري دغه سرېتوب دهغه د سیاسي سترګه ورتیاغښته ځانګړتیابښيي. د شورویانو له یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلې دی. ډاکټرماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالي یې وزرې غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکټرماماستوري د شعرونو ټولګه ده، په ماباندې یې د«یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماما سیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښيي:

یـوه ورځـې چـا ویلـې چې اسمان ته مې کتلـې
یوه غـټه وریځـه راغـله دوه وړې یې ښکلـولې
وړې شوې غټې کې غیبې بیامو ستـرګو نه لید لـې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چـې دمورغیږې ته تللې
دیـوکورد یـوټـبروي د یـوبل نـه ځـاریدلـې
چې همجنس وې جمع کیږي عـقـل کـله بیـلـولـې
په ویـشلې پښـتون قام یــې ستوري اوښکې تویولـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیې غړند څرګند یده. راته ویې ویل چې زړه یې بې وسه شوی و. ددی لپاره چې په زړه یې زور ړانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټېر» شعر. ورزیاته می کړه چې دغه شعر زما د سایېزوپېښودوا ړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چې که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یې مطلب زما داچغه(شعار) وه:
«بې پښتوا رګ د پښتنو مرګ دی !» ورغبرګه می کړه چې ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل راسره ونکړی. «دغتی کاتې ماسته» هغه ټکي ووچې ډاکټر ماما یې د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړی وه:
یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانوته چې په کورکی به یې چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یې یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چې ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږوویل چې هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چې ماسته یې نه ووخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یې څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریونیولی و. موروري پوه شوه. سمدلاسه یې له ټینګوماستویوغټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یې په ژړا لاس پورې کړ. موریې دځان سره ګوریدله چې غلي ځوی یې ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چې د ټینګوماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګوماستود کتې واکمن شواوهغو نورو خویندو وروڼو ته یې دغتې کتې ماسته ورپرېښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماماته وویل چې اوس امریکه پښتنوته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.
زماله هغی«لنډی جملې» نه چې ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چې زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری دناروغی په حال کی هم د پښتوپتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چې دوی خوخلکیا ن نه دی چې په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یې پکی اتهونه کول ! ډاکټر ماما وپوښتلم چې څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چې پښتوله ارګ نه شړل شوی ده، خوپه ګوانتانامو کی لکه چې رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریې وخندل، اوزیاته یې کړه چې زه هم د پوهاند...په شان هرڅه ته یودلیل راوباسم
دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چې په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) اوحامد کرزی«کوچنی مشر»(ماینر ټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چې دافغانستان وګړواکثریت(پښتانه) دظاهرخان اوکرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلوته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زمااو ډاکترماماوروستني خواله. اوس نو پوښتنه داده چې ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟
ډاکترماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظرپه کچه ډیرد عمل خاوندو. که په پیښور کې یې د پښتونخواد پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکترماماکبیرمیرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشرواود دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورليز (محور) یې جوړ کړی و..
که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکترماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ وږمه لګیدلې وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالي، خپلواکۍ اوسوکالۍ لپاره وربانندې د باچاخان(فخرافغان) د نظراوعمل پیرزوینه شوې وه.
پښتو ژبه د ډاکترماما ستوري لیلاوه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونې کاردی، اوملي پیژاند په پښتو ژبه رامنځته کیدلی اوټینګیدلی شي، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې د غه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوندکې ډاکترماماکبیرمیرداد خیل ستوري هغه لارخپله کړې ده چې د افغانستان مفکراوفقیر وزیرمحمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه –هغه وزیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختېن کرایي کورکې ساوختله، په هغه ختېن کورکې چې عبدالعزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکترماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یوډول سیاسي دیره واوښت چې د هرډول سیاسي یا دیني پښتون درناوی پکې کیږي. ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري په هڅه پښتون، په پرګنه یوسفزی، اوپه ټبرمیرداد خیل دی. ډاکترماما ستوري د بري پښتونخوا د کونړپه تنرنومې کلي کې زیږیدلی واوپه جرمني کې یې د زیږکال ۲۰۰۲ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک ځښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکترماماکبیر میرداد خیل ستوري د رنې کورنې
اود پښتنود ټولنیزولسولیزګوندپاتې مشرتابه ته خواخوږي اوتسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکترماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه وراونوښتګرشخصیت و. له هغه نه پښتنوته ډیرڅه په میراث اوارمان ورسیدل. زماپه اند، اوس د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مارمشراروانښاد ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري په کړنلاروخوځیږي.

ډاکتررحمت ربی زیرک یار

313 - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د توزند اُکس (زرخیږې) ښار.
پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژب سـیاسـت او ژب پـلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتـــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنې دډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوې ده.[314] «
ډاکټر ولستر په شپږویشت (۲۶) ژبو پوهیږي او کتاب یې «دنړۍ» دغټو ژبو لومړنی تاریخ دی.
پښتو بابا محمدګل مومند د افغانستان هغه ولسي او فقیرو زیروچي د کابل دښار د بریکوټ په سیمه کې یې په عادي ختېن کرایي کور کې په اتیا کلنۍ کې ساو ختله (۱۳۴۳ المریز ۱۹۶۴ زیېزکال). هغه د ژبې په اهمیت پوهیده، دټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنې لپاره یې پښتو یو پوخ مورچل ګاڼه، اوله دې امله یې د ملي ژبې پښتو په تعمیم او ترویج ټینګار کاوه.
مفکر محمدګل مومند په دې فکر وچې د یوه ملت د ژبې لرې او برې د هغه د ژوند د بدمرغۍ او نیکمرغۍ سره تړاو لري: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبې ته مغلوبه شوه» نوما نا یې داده چې: «په عین و اکداري کې به بې واکه، په عین وطن کې بې وطنه وي. په خپل وطن کې به غریب او پردیس وي... خپل به ورته پردې شي ځکه چې په نامه که څه هم خپل وي خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یې، اغوستنه، خواړه یې، څواک او ژوند یې بشپړ لیا نیمګړی د پردي او د بل وي.... دغسې ملت به ورځ په ورځ چوکیږي تر څو چې محوه شي.» په «لـنډ» ډول: «ژبه د ملي موجودیت، هوسـاتوب او سـعادت، دلوړوالـي او جګوالـي سـتېه ده.» د دغـه اهمیت له املـه «ژبـه بایـد وساتـله شي، وپالله شي، وروزلـه شـي، ارتـه کړلـه شـي، علمـــي شـي، ادبـــي شـي، په هرحیث سـره د ملت درسـتوا ړیـنوته» ځواب ووایي. د مفکرو زیر محمدګل موند په اند، «یوه سړی خپل او د بل مال پـیژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سلیم) دغه نه مني او نه پریږدي چې څوک خپل مال خوشې کړي چې وروست شي، ورته نقصان ورسي او خلک یې ښکاره لیا په غلا یوسي او کورتنې لاندې کړي.» (مـحمد ګـل مـومـند، دپښـتوژبې لیاره لیاپښـتوصرف اونحو. د بلخ شرکت [رښـتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو، بلخ ۱۳۱۷ المریز= ۱۹۳۸ زیېز). تر او سه زمو رپوهه داده چې انسانان له بل هرټولنیز موجودنه زیات سیاسي ژوي دي. پـه طبعیت کـې هرشي ګټوره وظیفه لري، او انسانان یو اځینـي ژوي دي چې طبعیت وربـانـدې دوینا پیرزوینه کړې

---

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکر به ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرګند شو.

دتاریخ یو پوهاند د استادانو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استاد ورسره سر و خوځاوه، خو یوه پخه پوښتنه یی هم وروتو غوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیر شی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیرکید لی شی. ژبی د انسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لږترلږه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لا تر او سه روغه نه ده معلومه، خو دلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پو اسطه پو هاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. بنا یی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږ کاله وړاندی په زییږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی«ژبه پیل دی او د هغه څه برخه ده چی مو ږ څوک یو»:[319]

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی د اسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی او هویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نو له بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه دټولنیزتوپیر او اتبارلوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی د رسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیر او ټولنیزمقام تومنه پرته ده. د بیلګی په ډول سینګاپور یو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) او څلور رسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) او تمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصاد کی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

315 - Universel and basic

316 - Abstract

317 - Communication

318 - Rosen

319 - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

320 - Tie

321 - Social class differenciation

322 - Malay

323 - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چی په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه ددغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپوریانو دپیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. داسرییلو ددولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او دملی احساس په پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستررول لوبولی دی، اودعبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپوراو اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)-ملي او رسمي ژبه

دملی اورسمی ژبی ترمنځ په توپیرکی پخپله دامریکی سترڅارنوال اودبندیانو دعذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتوګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۲). اوس په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انګریزی ژبه د اساسی قانون دتعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. دنوروهیوادونودخلکوپه شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه اوګډ تاریخی احساس نلری. دګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله دخپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. دامریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت اوپه خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانوته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددی ملاتړ نه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۲) لږ وروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یو ولس دخپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل دملت کیدنی هویتی چینه ده، دخپلواکی په ګټلو سره اودخپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. دبیلګی په ډول دوه هیوادونوته ګوته نیسم: دامریکی په اساسی قانون کی دملی یارسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خودخپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) اودوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(دکنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی اوبالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقاکی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی دیونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې ترټولو ډېر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، د دې لپاره چې د ژبو کړکیچ را منځته نشي. د دې په مقابل کې کیسواهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسواهیلي د خپلواکۍ په جګړه کې د سیاسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه[333]
رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په ادا کولو کې کارولې وي (لکه په تړونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګڼو اعلامیو کې، او په سیاسي دریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت دښتون په حالت کې را منځته کیږي، یانې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي.[334]
په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په ښیر د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو په شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږکال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی.[339]
رسمي ژبه د حکومت په ورځنی فعالیت کې کارول کیږي او یو او رګاريي ته ورته ده چې له یو بند رنه یو ښارته مالونه رسوي؛ یو لوښی (وسیله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، د فورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، تړونونه
... او اعلامیې).
د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خو ملي ژبه

[330] - UNICIF
[331] - Tigrigna
[332] - Kiswahili

[333] - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in” Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea”. By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
[334] - declared by a government to be the language of the governed nation.
[335] - entity
[336] - Hebrew
[337] - mandate
[338] - League of Nations
[339] - “ All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew”

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوی، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتي ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې د اندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړ ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوند ورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګر کې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتې کنډولې» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتې کنډولې ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلې کوي او راتلونکې تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بدمرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نوري د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: « زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است. اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

340 - Bahasa Indonesia
341 - authencity
342 - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)اوفينلند ز سوينسکا[344] يانې فنلنډي سويډنی. په فنلنډ کې سويډنی ژبه چې شپږسلنی (۶٪) ويونکي لري، ددغه هيوادپه هرځای کې اتبارلري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوی سلنی(۹۲٪) ويونکي لري، په ارته کچه کارول کيږي، خوهلته هرچيري قانوني اتبارنلري. په فلنډ کې ځينې پوهنتونونه يوازې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډنی زده کړي. څوک چې د سويډنی ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه ايښودل شوې دي.

په مالټاکې مالټايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، اود انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، اود انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنی(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې بايد ميندە شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالي پټې(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل **۱۹۷۳** اساسي قانون، **۲۵۱** ماده: اتر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ.دهند په اساسي قانون يابل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خو هندې په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ايالتونه کولای شي چې يو يا څو ژبې دخپلو ايالتي حکومتي چارولپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک د هند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم د هند رسمي ژبه ده. د ژبنی سياست له نظره، فلپين اوهند يو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبوته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيمو کې د رسمي ژبو به څيرو کارول شي.دتاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. دازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، اود حکومت ماموران بايد په دغه ژبه وپوهيږي. دترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. د زيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده.

دماليزيا رسمي ژبه بهاساميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347]قوم ستر اکثريت(۹۲٪) لري او ژبه يې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. دولسي چين په شان، ماندارين[348] چايني ژبه د تايوان رسمي ژبه ده.

---

343 - EU
344 - Finlands svenska
345 - Zimbabwe
346 - Bahasa Melayu
347 - Khmer
348 - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني تکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږېږ کال(۱۹۹۱) پوري په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندري ویل منع شوي وو.
شپږ کلونه وړاندي په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکې(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون
کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویزیوني کارتونو ډیر مینه وال لرل
د غه تلویژني کارتون په جنګي پیشو او موږک را اخرخیده. د ۲۰۰۴ زیږیز پوري به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه
ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع
کړ. یاني نور یې نه غوښتل چې تلویژني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویژني پروګرامونه
د ولسي چین په رسمي ژبه یاني ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لاري ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ، د ملي
پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یوبل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکزبیجن (پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352]
برغولي کیښود، یاني څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي
فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لاري کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې
په دغه فلمي لړۍ کې «بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتني دري بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) دې څنګه

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغربیږی؟

ددغـودرې وارو پوښـتنو جـواب په یوه ټکی کی پروت دی: پیژاند (هویـت) !: «ژبه پیل دی».[354]

(پ)ـد ژبې معیاري کول: ژب سیاست

د ژبو معیاری کولو[355] ته ژب سیاست (لنګویج پالیسي)[356] هم ویلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکیه، سینګاپور او ولـسی چین کی ګوته ونیوله، د ژب سـیاسـت درې بیـلګی ښیـی.

د ژبی معیاری کول یو سیاسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی یوی خورا مهمی ځانګړتیا ته ورکول کیږی: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدلیږی او اوړی»:[357] د مثال په ډول په ولسی چین کی له ډیرو لهجو نه د هیواد د پایتخت(بیجینګ) لهجه ماندراین درسمی ژبی به څیر غوره شوه. ځینو هیوادونو د ژبی د معیاری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پر مختګ او بدلون وڅیړی، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، د هسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هیوادونو کی د لیکدود جرګه[358] په اسراییلو کی د عبری[359] ژبی اکاډمی او د عربی ژبی اکاډمی (د عربی ژبی اکاډمی نږدی څلور میاشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زیږدیز کال په ډسمبر کی پرانیستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتو ټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پیښور کی، ملـی کیسواهیلی جرګه په تانزانیا کی، د کیسواهیلی انسټیټوټ په تانزانیا کی... او کویچوا[360] اکاډمی په پیرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معیاری کولو پریکړی کوی او د ژبی سیاست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکټور هم د یوی ژبی په معیاری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بریښنیا ییزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګریزی خپروونکی ویلیم کاکسټن[362] د پنځلسمی زیـیزی پیړۍ په دوهمه نیمایی کی یوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری یی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغیز خوندی کړ او په دی ډول د راتلونکی انګریزی په معیاری کولو کی د مټ خاوند شو. د وه(۲) نورو وګړو ډیر مهم

[354] - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
[355] - Standardization
[356] - Language policy
[357] - it varies and it changes
[358] - Der rat fuer Rechtschreibung
[359] - Hebrew
[360] - Quechua
[361] - editorial guidelines
[362] - Coxton
[363] - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنري) را وویستل: ډاکټرساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وېبستر په امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یو څه توپیر لاره، لکه د[366] (معیاري کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زېږېز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ او نوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پرېوتلې وې او چا په ورځني عادي ژوند کې نه کاروله (په دې اکله به وروسته وغږېږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونو او اوښتنود چنولو او یو شکل کولو عملیې ته ویل کېږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یو ډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیر ځلې خلک فکر کوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه د علمي موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) او غټو خپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یوازې د یوه ټکي املایي څېره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات او ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده وینا ده: هغه نه غوښتل چې ښوونځۍ ته لاړنشي. په روغه پښتو (هغه غوښتل چې ښوونځۍ ته لاړشي).
د ژبې د معیاري کېدلو موخه دا ده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماً په اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کېږي. پښتانه چې کلتوري ملت دی، خوملي دولت نلري، باید دخپلې ژبې دپالنې او معیاري کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرګه ولري، دبیلګې په ډول[372] (پښتو عمل جرګه) ! د دغې جرګې یوه موخه باید دا وي چې دپښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک[373] جوړکړي.
مخکې د زیږېږکال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي اداروکې برلاسې وه او له دې امله دبرلاسې او چتې پتې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدېرش (۳۶) کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین توروکې ددغه هیواد رسمي ژبه شوه. یو څو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیوکې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسوکې د زده کړې

---

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council
[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځګه کړي. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندې ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود ، ويي پانګې (دلغتونو ذخيرې) ، تلفظي نظام، او لاتيني پتۍ (الفبا) ته کلک پام وشو ، او په(۱۹۷۲) کې لومړی ځل غټ سيند ونه(قاموسونه) را ووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي، د سومالي چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويي پانګې(نيولوجيزم)[374]نه کار واخيست. په ســـــوماليا کې په ۱۹۹۰کلـــــونو کې کورنې جــــګړې زورومينداو مــــرکزي حکومت ړنګ شـــــو ، خـــوبيا هـــم سومـالي ژبــه د بيــلا بيـــــلو ســـيمه ييزو وکمـــنيو رســـمي ژبه يا ملـــي ژبه پاتې شوه.

ژ ب سيا ست[375] (ت)۔

ډيرهيوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبونه عموماًديوې ځانګړې ژبې په پلو يتوب او ملاتړ راخرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماًديوې ژبې د رسمي کولو لارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې، د محکمې د پريکړو له لارې، او د حکومتي مقرراتو[376]له لارې، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتيا راولي، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.
اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو ، ليکوالانو ، وا ګيالانو (سياستمدارانو) ، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه(۲۱) پيړۍ کې به د شپږزره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. د يوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډيرلاملونه کواند رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکود شمير کچه، د دولت په رسمي راشه درشه[377]کې د هغې استعمال، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی، او د هغې د ويونکو ټولنيز-اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهارولی شي، يا د هغوی اغيزمنتوب پر سولی شي او د يوې ژبې د مړينې عمليه ګړندې کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاندنيو غټو ورده بنديو (کټيګورۍ) راڅرخي:
۱ –د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقدامونو لاړه وي چې د يوې ژبې يا ژبو د ادغام اوورکيدلو عمليه ګړندی کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه رامنځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان، اندونيزيا ، سوريه، عراق، ايران

---

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

.....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږی. دا امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلي سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسي (مسلطی) ژبی ته لاراوار وی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یی په انګولا ، جرمنی ، برتانیه ، سعودی عربستان ، سینیګال ، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یی د امریکې په کلیفورنیا ایالت ، ولسی چین ، اروپایی جرګه ، ګواتیمالا ،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرو لاړدی چی د یوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی ورپرسر کیږي ، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. د لته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړئ ژبه وی. بیلګی یی دادی: فرانسه ، الجزایر ، برازیل ، مراکش ، شمالی کوریا ، اسراییل ، ایټالیه ، ایران ، مصر ، کمبودیا ، تونس ، لبنان ، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی ، فرانسوی په اووه لس (۱۷) هیوادونو کی ، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی ، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د تونس ، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بریښنا ییزه چینه[383]

د یوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه ، ملی ژبه ، د تدریس ژبه ، تعلیمی ژبه ، مطبوعاتی ژبه ، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهود انود ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی ، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the lanauge policy

382 - unilingalism

383 - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکې ژبسیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږي. په جنوب ختیزه اسیاکې سینګاپوریوکوچنی ښاري دولت دی چې څلور(۴) رسمي ژبې لري: انګریزي، مَلې[384]، ماندارین، او تمیل. مَلې په عین حال کې ملي ژبه هم ده. هره ژبه په بیلې بیلې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې ده. په سینګاپورکې ژبسیاست کوم هدفونه لري؟ هلته ژبسیاست په دې موخو راڅرخي:

۱ - په یو کوچنی دولت کې چې نه طبیعي منابع لري او نه له ساحل نه شاته زمکه لري، ژبسیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړي

۲ - ژبسیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کې د پوهاوي راپوهاوي وسیله را منځته کړي

۳ - په هیواد کې د سترچیني قوم په غټو لهجو کې چې د یو بل سره پوهاوی پکې مشکل دی، ګډه وسیله راوباسي

۴ - ژبنۍ او کلتوري ټولپالنې[385] ته رسمي پېژندګلوي ورپرسرکړي

۵ - ژبسیاست باید په سینګاپوریانو کې وفاداري وپالي او پیژاند (هویت) یې غښتلی کړي –هغه هویت چې د جنوب ختیزې اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ - ژبسیاست باید سینګاپور په هغه سیمه کې همرنګي کړي[386] چې په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږي، او ژبسیاست باید

۷ - بین المللي پیوندکلک او ګړندي کړي

سینګاپور ولې انګریزي ژبه خپل اساسي رسمي ژبه کړه؟ لاملونه یې دوه دي:

۱ - انګریزي د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او د غه شان انګریزي د جنوب ختیزې اسیا د ملتونو د ټولنې[388] رسمي ژبه هم ده.

۲ - انګریزي د درېنو روقومي – رسمي ژبو په منځ کې «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکې د دوه ژبتیا سیاست[390] داسې دی چې په ښوونځي کې به هرزده کوونکي دوه رسمي ژبې زده کوي: یوه به یې انګریزي وي او بله به یې مورنۍ ژبه وي. سینګاپوریان کلکه هڅه کوي چې مورنۍ ژبه او انګریزي ژبه روغه زده کړي، ځکه چې د ژبو د زده کړې کنډه

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت لري.[391]

دجنوب ختيزې اسيا د قومونو پنځه نوري ژبې هم د پوهنې او ښوونځيو په سيستم کې زده کيږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وينوچې د دوه ژبتيا د سياست له مخې، بايد هر سينګاپوري انګريزي زده کړي او هر سينګاپوري بايد د هيواد په يوه بله رسمي ژبه(معمولاً مورني ژبه) وپوهيږي. په دې ډول په سينګاپورکې د زده کړې نظام د دغه هيواد په پرمختګ راتاويږي او په ټولو هيوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عمليه ګړندۍ کوي. ياني تعليمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سينګاپوريان په دې پوهيږي چې انګريزي د يوه عملي انتفاعي لوښي په څير کاروي، نه د يو احساسي هويتي هدف او تړون په څير.[392]

په سينګاپورکې د مورنۍ ژبې او انګريزي ژبې په زده کړه نږدې يو اندازه وخت لګيږي:

دښوونځي ډول	مورني ژبه هره اوني	انګريزي هره اوني
لومړي ښوونځي Primary School	لس، نيم ساعته دوري= پنځه ګينتي	دولس، نيم ساعته دوري= شپږ ګينتي
دوهمي ښوونځي secondary School	شپږ، څلويښت دقيقه يي دورې= څلورګينتي	شپږ څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتي
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتي	شپږ څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتي

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.

[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړۍ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زیږیز کال(۱۹۲۲) کی دملتونو ټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانوله خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده او بې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

داسراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زیږیز کال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اډی په څیر په منځنی ختیز کی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] ساز ونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یو وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوازې په دینی وعظونو او دعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو دخپلواکۍ، ملی هیواد او ملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی او ترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) او دبالکان دولسونو د خپلواکی جګړو په ایلیزر بن یهودا کی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یو نامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړۍ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

393 - Hebrew

394 - Revitalization

395 - Vernacularization

396 - Leauge of Nations

397 - mandate

398 - " All ordinances, official notices and official forms of

399 - Eliezer Ben- Yehudal

400 - Father of modern Hebrew

401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چې د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره دپاخون وسیله وه او د تړون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلي نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزرییخاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چې (نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یی[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چې وینود بن یهودا نشنلیزم (ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت (۲۲) کلنی کی په زیږ کال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسی او ورپسی فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چې زوزات به یی په – یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله ، خو د خپل میړه سره دکلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه.

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چې د خپلی ژبی[409] په ټغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا او میرمن یی دیبورا لومړئ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم (القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه او روانه ژبه. په مهالیزو کی به بن یهودا د د خپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چې پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه یی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی او اداره

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې. پخپله ایلیزربن یهودا دعبري ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو ددولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کې دعبري ژبې اکاډمۍ[413] ته جګه شوه). دعبري ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په وړځ کې اتلس (۱۸) ګینټې لګیا وچې «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] راوباسي.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندې په (۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړي ټوک خپور کړ. دهغه له مړینې (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دا یلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې اودوهم ځوی ایهود[415] په زیار خپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې دحضرت ابراهیم (ع) له زماې نه ترنوي زمانې پورې په عبري ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهوداد لغتونو دراویستلو لپاره بیلا بیلې نسخې وڅیړلې او له هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند اودرواني ژبې لپاره ګټورو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول او نوي لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوي لغتونه به یې په ډیرو لیکنو کې تکرارول او په دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبې لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسیدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شوچې په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږي.

له نن نه نوي (۹۰) کلونه وړاندې د زیبږ کال (۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم (القدس) کې دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، او دنړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتر بلفور[420] چې دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر (۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړئ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیې دبهرنیوچاروو زیر (۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولید او په القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې اوغولونې (۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتني کولتوردودې اوپراختیاټولنه–جرمني، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پیښور، ۲۰۰۲،

---

413 - Hebrew lanauge Academy

414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern

415 - Ehud

416 - Zvi

417 - Sephardic

418 - Zionists

419 - Herbrew university

420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.

دشلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کی یانی داسراییل د دولت دجوړولو دکال(۱۹۴۸) پوری، عبري یوژبتیا دومره غښتلې شوې وه چی دفلسطین اتیا سلنو(۸۰٪) یهودانو دعبری ژبی دپوهیدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) یهودانو ادعاکوله چی عبري یې یوازینۍ ژبه وه. دغه شمیرنې ښیي چی دفلسطین یهودان په ځومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کی له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یو ژبتیا[422] ته واوښتل. داسراییلو ددولت دجوړیدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کی دوهمه اغیزمنه ژبه پاتی شوه. په اسراییلو کی عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتی شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ښکته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبی پیرزوینه وشوه.

په اسراییلو کی عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتی) اوشخصی فعالیتونو کی یوازیني برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتیا، راډیو، تلویژن.. اوکور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چی یهودي کډوالان اسراییلوته راورسیدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چی په(۱۹۴۹) کی د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون اوحکومت سره دنووکډوالانو تماس په هغوی زورواچاوه چی زرتر زره عبري ژبه زده کړی. دډاکټرۍ دعلمی درجې دلاسته راوړلو تحقیقی څیړنې[426] باید په عبري ژبه کی ولیکل شي. عرب اسراییلیان دلوړوپوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چی عبري ژبه په اسراییلو کی رسمی اوکلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونوراهیسی څوژبتیا[428] ته دمطلوبې موخې(هدف) په څیرپام وشو، بی له دېچی دعبري[429] ژبی برلاستیا زیانمنه شی. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه(سکتور) کی عبري دتدریس ژبه ده، او په عربي سکتورکی عربي دتدریس ژبه ده(په نږدې شل سلنو۲۰٪ښوونځیو کی). په عربي ښوونځیو کی باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څیرزده شی، او په یهودی

421 - Plurilingualism

422 - Ideological monolingualism

423 - Hebrew

424 - Hebrew

425 - ulplan

426 - dissertations

427 - higher education

428 - Multilingualism

429 - Hebrew

430 - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځيو کې بايد عربي ژبه څلور کاله تدريس شي. په بين المللي ژبو کې انګريزي لومړی مقام لري چې بايد د لومړۍ بهرنۍ ژبې په څير زده شي. وروسته فرانسوي ده. چې د انګريزي يا عربي په ځای يا د دوهمې بهرنۍ ژبې په څير تدريسيږي. د ژبې نوی سياست نوي يهودي کډوال د يته هڅوي چې په مورنۍ ژبه ورته تدريس ورکړل شي، او په عين حال کې په دې ټينګار شوی دی چې د ژبو د زده کړې لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په يهودي ښوونځيو کې د عربي ژبې تدريس کړکيچو(مات ګوډ) دی. د عربي ژبې د تدريس لپاره د يهودي ښځونځيو نيمايي برخه په اقلي پروګرام[431] چليږي.[432]

اسراييل چې د دولت په څير په (۱۹۴۸) کې په فلسطين کې رامنځته شو، په لومړيو پنځوس (۵۰) کلونو کې يې ژب سياست «يواځې عبري» ته خدمت کاوه يانې يواځې په عبري ژبه[433] را چاپيرو. د دغه ژب سياست په اوږدو کې د عبري ژبې هويتي او سمبوليک وظيفه غښتلې شوه. وروسته له دې چې عبري[434] د ملي هويتي چينې په څير په څه، ارته او برلاسې شوه، اسراييلي دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ييديش[435] د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) دوسيلو په څير ګټورې وګڼلې او هغوی ته يې د[436] ملي ژبني ظرفيت په څير پاملرنه وکړه. په بله وينا، کله چې اسراييلو خپله يهودي ژبه يانې عبري د خپل ملت د هويت د ساتنې لپاره غښتلې او برلاسې کړه، نو بيا يې ګڼ ژبتياته په خپل سياست کې ځای ورکړ او له دې اصل نه چې عبري ژبه «لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځيد « زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبو تماسونه د يرغل او نيواک (اشغال)، د کډوالتيا، د نويو ملتونو رد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کيږي. يوه پوښتنه اهميت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

---

431 - minimum program

432 - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

433 - Hebrew – only approach

434 - Hebrew

435 - Yiddish

436 - national language capacity

437 - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

438 - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه سياسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، دليکلو د نظام نشتوالی يا کموالی، د تخنيکي او علمي لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی يا کموالی. هرګڼ ژبي سياسی واحد ته چې يوه يا څو ژبې پکی قوي وي او نورې پکی کمزورې وي، د ژبنيو مشکلاتو سيمه ويل کيږی. دغه ډول سيمه ژب پلان ته کلکه اړتيا لري. ژب پلان په ملی سويه د ژبی د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ويل کيږی. په بله وينا ، ژب پلان په ملی سويه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعاليت ته وايی (کارل ايرلند ګاډيلي د آيو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثرنه د ژب پلان په اکله غټې ټکی را خلم او لنډوم يی.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړئ برخه يی د شان يا مقام ژب پلان نوميږی[441] چې په ژب سياست را څرخی، لکه د ژبی توزيع يا ويش په بيلا بيلو قلمرونو کی (د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کی، او د روغتيا په چارو کـی).

د وهمه برخه يی جسمي پلان[442] نوميږی چې د ژب سياست په پلی کولو (اجرأ) را څرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون رائی، لکه د ګرامر، املا ، سيندونو (قاموسونو) د درسی کتابونو....او د ليکلو يا خطی نظام توليد. په بله وينا ، د شان يا مقام پلان ته رسمی پريکړې هم ويلی شو ، او جسمی پلان ته د رسمی پريکړی پلی کول ويلی شو چې د ژبی په مشخصو جسمي موادو را تاويږي. د يوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چې عملی شی يانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان يا ژب سياست يا رسمي پريکړې نه، جسمي پلان ډيرلږ امکان لري چې ګټور شي.

په يوهيوادکی د يوی ژبې د غښتلتيا (تقويې) لپاره مهمه ده چې څو مره وګړي پرې غږيږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاريخي ځانګړتيا (پيژاند) کی څومره رول لوبولی شي، يانی ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چامال يی ګڼي. ژب پلان لاندينيو سريزو فعاليتونو ته اړتيا لری:

١ –غونډی (کنفرانسونه)

٢ـ ژبټولنيزې سروې ګانې[443]

---

439 - Organized pursuit

440 - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

441 - Status planning

442 - Corpus planning

443 - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمایښتي پروژې (پایلټ پراجېکټونه)[444]
۴ –حکومتی کمیسون
۵ –خپلواک کمیسون
۶ –د ژبی په اړوندکی دبین المللی کنفرانسونو پریکړې

دیوې ژبې د مقامي پلان کولو لپاره لاندیني ټولنیز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانو جرګه)، محکمې، اداره، دروغتیاچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړیزې رسانې (ماس میډیا). په یوهیواد کی چی دوه یاځو رسمي ژبې مني، ډېرارزت اودقیق ژب پلان ته اړتیاده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړو پوهنو قلمرو زښت ډېر اهمیت لري، ځکه دلته دنوي او راتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کیدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندنیو حالتونو ته ځواب وواېی، دبریالیتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړو شمیر
۲ –داکثریت(له نیمایي نه زیات ویونکو) ژبه
۳ –داقلیت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام یی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(داساسی قانون ماده یامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وینا ، لیکنه)

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال
۳ –د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.
ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:
۱ –مجاز ژبی
۲ –هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي
۳ –د قضاوت(پریکړې) ژبې
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:
۱ –د اجرایې ژبې
۲ –ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې
۳ –بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې
۴ –هغه ژبې چی په ایالتي او محلي اداروکې استعمالیږي
۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ث: د زده کړی او پوهنې ژبې
۱ –دوړکتون او روزنتون ژبې
۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]
۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)
۴ –د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې
۵ –هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښود ل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي
۲ –هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کیږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښودونه پرې لیکل شوې وي[448]
۵ –هغـــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کیږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال ټاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کیږي(د غټو مهالیزو د نوموونو لیست باید مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څو ځلې او په څومره شمیر خپریږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کیږي(په اونۍ کې څو ګینټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کیږي(هره اونۍ کې څو ګینټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کوم کچو(څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــــنډ یــز

انسان یوائنی ژوی دی چی د وینا پیرزوینه پرې شوېده. که له یوې خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون دی اوغوټه[450] ده د پیژاند(هویت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچی ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولوته یې اړتیاده. د ژبی په معیاري کولوکی دواړه دولت اوشخصی سکټوررول لوبوي. د ژبی دمعیاری کولوموخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خومسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتیا ارت اودقیق ژب پلان ته اړتیالری. که دوه ژبې یا ډیرې ژبې رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي اوباید د زده کړې کنډه(اندازه) یې دلوړو زده کړواوپوهنتوني تحصیلاتولپاره اهمیت ولري

د ژب پلان موخه داده چی خلکوته د خپلې ژبې دکارولو امکان برابرکړي اوګڼ ژبتیاتشویق کړي. یو اځې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتي یاکمزورې ژبه وساتي اوغښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیاکی نورعوامل هم کواند رول لوبوي. بیلګې یې دادي: د ژبی دویونکوشمیر، په یوه تړلی سیمه کی دهغوی تیتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مینه، دهغوی اقتصادي وزن، دهغوی سیاسی تنظیم، دهغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبې سره مثبت پیوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعلیم،...اواصالت احساس. دیوې محرومې شوې اوغفلت زپلې ژبې په ژوندي کولواوپرمختیاکې څلورپریکړې روغ رول لوبولی شي:

- یو داچې په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي
- دوهم داچې ژب سیاست پلی شي
- دریم داچې دهغې لپاره ټولنیزه اړتیاخلقه شي
- څلورم داچې ملي تړون اوغبرګون ته لاراواره شي. یانې په ټولوټولنیزوقلمرونوکې(اجراییه، قضاییه، قانونیه، معارف، تجارت...اومطبوعاتوکې) په دې بسنه ونشي چې«یا زما ژبه یا ستا ژبه»، بلکې پرځای یې دتړون اوغبرګون دریځ پیاوړی شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې دریې ټکی کوټلی رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ –هغه ژبه چې پلان یې جوړیږي، باید رسمي مقام یې منل شوی وي.
۲ –محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه باید له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدریس ژبه وي ، او څوک چې یې برې لیک ونلري او لیکل، لوستل او وینا پرې نشي کولی، باید لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته و نه سپارل شي.
دلته باید دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت دیو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه باید (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مایې په ۱۹۹۷کال کې او بیا په کال ۲۰۰۰کې وړاندیز کړی و. د دغې جرګې یوه موخه باید دا وي چې د پښتو لغتونو بریښنا ییز بانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټر نبي مصداق هم دوی میاشتنی وړاندې څه ناڅه ورته اوګټور وړاندیز کړی دی(ایینه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سریزو چارو کمیټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زیب نیاز، پوهاند محمد همایون هما، ډاکټر راج ولي شاه خټک، ډاکټر اکبر اکبر، ډاکټر ببری ګل وزیر، ډاکټر محمد اکبر وردګ، ډاکټره ثریا خادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ یوسفزی، پوهندویه کبرا مظهري، منلی سیدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلی حدادفرهاد، منلی وطنپال دیاني، منلی حبیب الله رفیع، پوهندوی اسماعیل یون، منلی زرین انځور، منلی محمد معصوم هوتک، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټر عثمان روستار تره کي، پوهاند مجاور احمد زیار، پوهاند ګل جانان ظریف، پوهاند سرزمین کیمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټر عبد القیوم کوچی، ډاکټر عبد القیوم مومند، منلی محمد اصف صمیم، ډاکټر بسم الله امیر، منلی غلام محی الدین زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګیال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خویندی وروڼه). د تماس مزي دې د ډاکټر نبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کې د شاهي دورې په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المریز= اکتوبر ۱۹۲۴م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). دهمدغه اساسی قانون په پنځه د برشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې د پالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروګرام راوباسي او عملي یې کړي. له دینه یو کال وروسته(تله ۱۳۴۴یانی اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته دغه مهال لومړی وزیر ډاکټر محمد یوسف ورغی. دحامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټر یوسف نیوکه وکړه چې ولې یې د اساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختیا او ترویج لپاره پروګرام نه و جوړ کړی. ډاکټر محمد یوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به یې ولیږي

452 - Pashto action council
453 - Pashto terminological databases
454 - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زییز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول (لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آي.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زییز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو یو کال وروسته ،د سي آي أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلار پوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟ !ـ

زرخېړۍ ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و یې ګتـم او په پښـتویې خـتم»: د ژبې سیاسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په ټلیفون کې (۲۰۰۱م) د پښتو د وضعې په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کې څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلې جمله کې د پښتو ژبې سیاسي اقتصاد ځلیږي چې په دې لیکنه کې به یې د پښتونخوا په مثال وګړیږم.

انګریزانو نږدې ۷۱ کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږیز کال په اوړي کې ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دې ډول یې دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چې دوه الفونه یې افغانستان او افغانیه (صوبه سرحد) تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لویدلی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوږه چې د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کې لیکی چې برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چې «د مسلمانانو لپاره یې یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چې که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږي، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ (۱۹۰۵ تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵ تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر/ ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته (۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.

د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان (۱۹۰۸ تر ۱۹۵۷م، ۱۲۸۷ تر ۱۳۳۲ المریز) ورته په خپل شعر کې «د مکر ګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بې درباره ملی ژبې ملی شعر، کب ۱۳۷۳ المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.

په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چې خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.

مخکی له برتانوی هند نه، په هند کې مغلی واکمنی چې په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګرد خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کې اردو ژبې غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یې د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کې د هندیانو ژبنی

---

455 - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

ملي کرۍ (لنګویج نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلي هند کې د اردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کې شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کې د مغلي اردو امتیاز پای ته ورسوي، او پر ځای یې خپله هندي غښتلې کړي چې په «دیوانګری» پټې (الفبا) او له سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وي. په دې هندي – ژبني خوځښت کې دا احساس هم غلې شوی و چې هند دې د هندیانو لپاره وي. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دې ته لازیات وهڅول چې اردو ژبې ته دغتې هویتي چینې یانې «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسي (لنګویج اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملي کولو «دیني اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کې ډیرکیان وو (**۵۶٪**). [456]

دا چې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره»، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کې سپارښتنه کوي چې دفیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو: [457]

دغه سپارښتنه مو رته په ګوته کوي چې د ژبې مسلې په دې کې یو غټ رول ولوباوه چې ختیزپاکستان (ختیزبنګال) له پاکستان نه په **۱۹۷۱** ز بیېړ کال کې جلا شي. په
پاکستان کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن لیکي چې د بنګالي ژبې خوځښت (**۱۹۴۸** تر **۱۹۵۲**) په ختیزپاکستان کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله. [458]
د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې د ډیرکوچنې اقلیت یانې او وه اعشاریه دري سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملي اسلامي ژبې په څیر په پاتي ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کې میشت شوي دي).
الیسا ایریس لیکي چې د ژبني پیژاند (هویت) په سر کړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه راخرخي، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږي چې قدرت په رسیدلو راچاپیره وي. په اوسني پاکستان کې د قوم له مخې جګ پوړه دولتي – اداري مقامونه په دې ډول اټکل شوي دي: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

---

456 - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

457 - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

458 - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ،مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه**۲۵**٪) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪**۳۵**):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست**۱۹۴۷**) نه څه کم دوه میاشتی وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه –ددی لپاره چې دپښتنود زیاتی خودمختارۍ غوښتنی ته پاتک واچوی. دلته یوځل بیاوینو چی د ژبی هویتی رول اهمیت لری ! په دی اړه الیسا ایریس داسی کاږی:[460]
د **۱۹۵۲** په جنوری کی چی په ختیزبنګال کی اردو رسمی ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یی دپوهیدونکو(محصلینو) مخالفت اومظاهره راوپارول. له دې امله دشپی قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په**۲۱** نیټه چی پوهیدونکود پولیسوله امر نه سروغړاوه، دپولیسوله خوا په ډزوکی څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کی «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږی.[461]
ختیزبنګال چی په **۱۹۷۱** کی خپلواک بنګلادیش(دبنګالینوهیواد) شو ، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام ابادکی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن دملي او رسمي ژبې په اړه داسی نظر لری: دپاکستان په بین المللی الوتنوکی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږی. په سړکونوکی دتجارتځایونولوحی په انګریزی او اردوژبو لیکل کیږی. دی وایی چی اردودپاکستان ملی ژبه ده، او انګریزی یی رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل **۱۹۷۳**) په**۲۵۱** ماده کی هم په څرګندوالفاظوراغلی دی چی اردو یی«ملی ژبه» ده او انګریزی یی «د رسمی هدفونو» لپاره کارول کیږی (یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چی په **۷۲** ژبوغږیږی. اردو په ښارونوکی دغټې راشې درشې ژبه ده، او انګریزی په پاکستان کی د سروالې پټې (ایلیټ) د رسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه (کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعګانی، لوستل او سفرکول شمیرل کیږی. انګریزی ژبه د پخوا په کچه (دانګریزانود پیر په کچه) ، نن ډیر زیات چلن لری:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251

"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"

"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکی «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د خیړنی لاندی نیولی دی:[464]
مخکی له دی چی د دی لیکنی د مهمو ټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون(۱۰اپریل ۱۹۷۳)
د۲۵۱ مادی دریم بند ته دهغوی پام راګرځوم: «بی له دی چی د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیږی، ایالتي اسمبلي
(جرګه) اجازه لری چی سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری د یوی ایالتی ژبی د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره
اقدامونه وټاکی»:[465]
د اسی بریښی چی د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وی چی په ۱۹۷۱ کی یی په
ختیزبنګال کی د بنګلادیش جوړولو ته لارپرانیستله
مادپاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د۲۵۱ مادی دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتني لیکنی تلی ته واچاوه:
سره له قانوني اجازی او وعدی، پښتو په پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت،
تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی د دی وس ونه میند چی پا پښې واخلي. د مغلوله برکته اردو چی
دډیر کوچنی اقلیت(او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی.
د پښتو ژبی د خوځښت لاربنود د خدایی خدمتګار ساز مان وچی غړو یی ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو،
ډرامونو، ښوونځیو او خپرونو له لاری د خپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کی یی د «پښتون» په نوم
مجله راوویستله. د غه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱م) د ترجمان په څیرپیل شوه. د باچاخان (فخر افغان)
د مشرځوی عبدالغني غني لومړی شعربه په پرله پسی ډول د پښتون مجلی په تندی خپریده:

چی خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چی پـه خـپلو ینونـه یم لمبـید لـی مـورې ماپـسې په کوم مخ به بیا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبدالغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړکړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب
نیازلیکی چی د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمدشاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.»
په بنوکی د لویی جرګی پریکړه(۲۱جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوټلي سیاسي مطالب
خوندي شوی وو. د دغه حقوقی او تاریخی سند د اصل د کوپی (فکسیمیلې) لپاره ولولئ د المن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم دپوهاند طارق رحمن څیړنې ته: دی لیکي چې په«پاکستان کې پښتو دولتي(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډیر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د١٩٧١ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه«نه وه خوندي شوې».[467]
پاکستان کې دحاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاټکي انګریزي استعمالوي، اود دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبايي(ايالتي) حاکمه طبقه(«پرووینشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، دحکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي.هغه ازادښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړکړي وو، په پښتو چلیدل. دباچاخان مشرځوی اودپښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعرعبدالغني غني وايي[468] چې هلته دپیل کوونکو شاګردانو لپاره دتدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم دملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.
عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ١٨٥٤ کې لومړی ضدامپریالستي اخبار داسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبارکې به دامپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]
یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د«انګار» په نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردوژبه کې وه. چلونکی یې خدايي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابرذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷٠لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ١٨٩). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د«پښتون» خپرونه وه چې دپښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. دلته به په پښتو ژبه دپښتون قوم دهویت د غښتلی کیدلو لپاره ټینګار کیده، اودغه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان دپښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر١٩٢٩م) دانګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت«دایمي» کوي. دغه شان دباچاخان غوښتنه داوه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړوکې د«تدریس» وسیله وي[470]
دغه شان یو بل چا هم وړاندیزکړی وچې هرڅوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هرکال دې ورته څلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیري پښتون خلک هم دپښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

[467] - " ….. the census of 1971

[468] - دغني خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکي(٢ / نومبر/ ١٩٩٣)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کې کاروکړي.» پوهاند رحمن په دې چينه حواله ورکوي.[471]
ډاکټرخان صاحب(د باچاخان مشرورور) هم غوښتل چې پښتون ماشومان دې په پښتو زده کړه وکړي(د راى بهادر ايشارداس او راى بهادرمهرچند خاننا ويناګانې، د صوبې د قانون سازۍ اسمبلۍ بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کې د ډاکټرخان صاحب حکومت په دې بريالى شو چې د پښتنې سيمو په ښوونځيو کې لمړنۍ زده کړې(پرايمري ايجوکيشن) په پښتو شي.[473]
خو عملاً دغسې و نشول. يانې پښتو د تدريس ژبه نشوه، بلکې پښتو به د يو مضمون په حيث ښودل کيدله.
پوهاند رحمن په لاندې چينه حواله ورکړې ده[474]
زما په اند، انګريزانو غوښتل چې پښتو ژبه دې د پښتو د پيژاند(هويت) په غښتلې کولو کې رول ولوبوي.
ښکيلاکګر حکومت په ۱۹۰۱ کې په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربى سرحدى صوبه) وروتاپه چې د اصلې هيواد افغانستان سره يې د خپلوۍ او ورورولۍ مزې غوڅ کړي او د بې هويتۍ په سيند يې لاهو کړي. ولې به ښکيلاک ګره برتانيه دومره ليونۍ شي چې د پښتو ژبې د پرمختګ په واسطه دې د پښتنو هويت تأمين کړي.
پښتو خو لاڅه کوئ چې انګريزانو فارسي ژبه هم په قضايي محکمو کې نشوه زغملى –ښايي په دې دليل چې د افغانستان دربار خيلو پښتنو خپل دربار په فارسى چلاوه؟ ښکيلاک ګروانګريزانو پښتو ژبه يو اځې په غير مهمو، د طارق رحمن په وينا په «څنګونو ساحوکې» زغملى شوه چې «تمثيلى ارزښت» يې لاره. «نه به د قانون سازې اسمبلۍ قوانين په پښتو کې چاپيدل» اونه به يې د دغې هغو غړوته « د پښتو اجازه ورکوله چې په انګريزى پوهيدل»
د سوات مياګل عبدالودود چې د يو سفزو مشرو، په ۱۹۲۲ کې د انګريزانو لخوا د والي په حيث په رسميت وپيژندل شو. هغه د پښتو لپاره د پام وړ ژبسياست غوره کړ:
۱ – پښتو يې په سوات کې رسمي حکومتى ژبه اعلان کړه. خاصې فورمې او ليستونه يې په پښتو چاپ کړل چې په دفترونو او محکمو کې به استعماليدل.
۲ – ولس او مامورين بايد ساده ليکلى ژبه په خپله ورځنۍ وظيفه کې وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ – د سوات د والي عبدالودود په هڅه يو څو کتابونه د بيلابيلو ژبو نه په پښتو و ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان، په سوات کې هم د تدريس ژبه اردو او انګريزي پاتې شوې.
په ۱۹۴۷ کې د مسلم ليګ ګوند مشرانو غوښتل چې په پښتونخوا کې دې ريفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ريفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب («مای لايف انډ سټرګل» ، نویزډيلی ، ۱۹۶۹ ،مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصر د «ادبي ټولي» منشی وچی په زييز ۱۹۴۳کی جوړشوی و. دی په دې کې لګياوچی پښتو دې دژوند په ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتوشهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوادصوبه سرحد دحکومت مشرسکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی اونمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبدالقیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه ، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله ، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتنې سیموپه ټولولومړنیواومنځنیوښوونځیوکی اوپه پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.

خوواقعیت داوچی پښتوژبه دمعتبروښوونځیوانګړته نشوه ورننوتلی:[475]

دغه شان په حکومتی ښوونځیوکی چی پښتوپکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتوپکی «سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به دښوونکوکمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړوټولګیوکی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتودتدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیوښوونځیوکی(۱ –۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهادچیغه توده وه اوپه میلیونونوافغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږوچی دپښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصادکی پروت دی: داواقعیت چی کارپه انګریزي اواردوژبوکی میندل کیږي ، کورنۍ ولې دخپلوماشومانواوځوانانووخت په پښتوضایع کړي. په بله وینا ، په پښتوکی زده کړه اودپښتوزده کړه د قدرت اواقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتوژبی دپرمختګ هڅوسینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله ، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]

ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتولنګویچ اینډ ایډینټیټی –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all…..Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د پښتو «خوځښت د امپریالیزم په ضد و ، برتانویانو یې د بریالیتوب مخه ونیوله.»[477]
پاکستان هم چې د لوید یزد ګټو لپاره د جبهې د لیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، د پښتنو او د دوی د ژبې په ضد هغه لار خپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرغیړی (تو زند اُکس) ، کلیفورنیا ، **۲۵** جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا يـــله

له ډېر پخوا راهيسې انسانانو د غوره(كمال مطلوب) ټولنو په اكله بشپړ خوبونه ليدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ريښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عيبه نه ده. نسبتا كلكه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چليږي او مساوات په حساب. په حساب كی د يوې ټولـنې وګړي، شتمني او عايدات، د سياسي قد رت مقامونه،ټولنيز اتبا ر، او د كلتوري هويت اسانتيـاوې او امتيا زونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اكثريت خپله راشه درشه په هغو هيوادونو كې چلوي چې څو قومونه پكې ژوند كوي او ګڼ ژبتيا پكې بر لاسې ده . په بله وينا ، د نړۍ خورا ډېر هيوادونه ګڼ ژبي دي،او په مقابل كی يې يو څو ګوتې په شمار يو ژبي دي.

افـغانـستان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـير هيوادونـو كی راځي چی په قـومي لحـاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلك په څه د پاسه ديرش ژبو /لهجو غږيږي). افغانان هم بايد د نـړۍ د ګڼ شمير نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خـپلو لرې او نږدې ګاونډ يانو نـــه زده كــــړه وكـړي.

ژبه له ډېره ډيره ده چې يو اځې او يو اځې د افهام او تفهيم (پوهاوي راپوهاوي) په وظيفه كې رالنډه شي. ژبه يوه «معـجزه» ده چې په وينا كې نه ځاييـږي، توپير نه لري چې له كـومې څنډې نه ورته وګـورو.

كه ژبه نه وای، دينونه به ناشونی وای او انسانان به يو بل ته پرديان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فكرونه به شړ وای. كمپيوټر نيټ (كمـپيوټري جال) نن سبا يوه اريانوونكې پرمختيا ده او د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی.

ژبه هغه بې وسلې او بې لښكره امپراتوري ده چی په ټوله نړۍ يې د خپل حاكميت وزرې خپرې كړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړيواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معـنوي كـلتور ډيره بې توده ساتلې ده او احساس يې ټكوروي.

ژبه يو اځې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) لوښی نه دی، بلكې د هويت چينه هم ده، او له همدې امله ده چې هيوادونه ملي او/يا رسمي ژبې لري. د بريښناييزې ټكنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظيفه اسانه شوې ده، خو د هويت سازۍ وظيفه يې لاتر اوسه د هيوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره ، ګډه ژبه، ګډ دين او ګډ تاريخ د قبيلوي ملاتړ او ملي–سياسي تړون په رامنځته كولو كې اغيزمن رول لوبولی شي. هر څـومـره چی د ملت كـيدا عناصـر ګڼ او غښتـلي وي،هغـومره د ملي- سياسي تـړون بنسـټ كـلك وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت (اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو يې وګټې او په پښتو يې وخټي». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغېړنې وضعې ته ګوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ور ننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غريبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سياسي اقتصاد (پوليټيکل ايکانُمي آف لنګويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نږدې شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غټې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې ګټې لري: يوه ګټه يې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غټو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه ګټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږ تر لږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملاً په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ويلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د درې (۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انګريزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوښی (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړې پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــونـــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانینو کې یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هيوادونو د نومونو لړۍ،چې اساسي قوانين يا د ژبې په اكله مقررات پكي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library